

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต

จากพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานอันยาวนานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวนที่ได้กล่าวถึงในบทที่แล้ว ส่งผลให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันของชุมชนแห่งนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่แตกต่างกันไป ซึ่งในการอธิบายถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและเอกลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ จะอธิบายใน 2 ระดับ คือ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยภาพรวมของพื้นที่ชุมชน และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนย่อยโดยแบ่งพื้นที่เพื่ออธิบายรูปแบบและเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน โดยมีเนื้อหาครอบคลุมดังนี้

5.1 การวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยภาพรวม

5.1.1 การรับรู้จินตภาพเมืองในพื้นที่ชุมชน

องค์ประกอบทางกายภาพแต่ละองค์ประกอบ สามารถนำมาใช้ในการอธิบายรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตำบลหลังสวนได้ โดยจะกล่าวถึงองค์ประกอบกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับระบบกิจกรรมของคนในพื้นที่ โดยใช้ทฤษฎีการรับรู้จินตภาพของเมือง เป็นตัวอธิบายองค์ประกอบทางกายภาพซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองหลังสวน การรับรู้องค์ประกอบทางกายภาพประกอบด้วย 5 ประการ คือ

5.1.1.1 ย่านต่างๆในพื้นที่

ชุมชนแต่ละชุมชนย่อมประกอบด้วยย่านหลายๆแห่งรวมเข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้นเมื่อเดินทางเข้ามาถึงชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จะพบย่านต่างๆภายในชุมชนที่มีกิจกรรมที่แตกต่างกัน ทำให้รู้สึกถึงการอยู่ในแต่ละย่านนั้นๆได้ โดยในตำบลหลังสวนแบ่งเป็นย่านได้ 2 แบบ ตามลักษณะของกิจกรรมและบทบาทในพื้นที่ รวมทั้งลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) ย่านตลาด

ย่านตลาดของชุมชน จะรับรู้ได้จากกรณีกิจกรรมการค้าจำนวนมากกระจุกตัวอยู่รวมกันในบริเวณเดียวกัน ซึ่งในตำบลหลังสวนมีย่านตลาดที่เห็นชัดเจนอยู่ 2 ย่าน คือ

1.1) ย่านตลาดเก่า ตั้งอยู่บนถนนหลังสวนตั้งแต่สะพานลอดไปจนถึงบริเวณถนนหลังสวน ซอย 3 ครอบคลุมถนนลูกเสือ และจุดตัดของถนนลูกเสือกับถนนเขาเงิน ย่านนี้เป็นย่านที่มีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางเมืองในอดีต เป็นที่รวมของกิจกรรมต่างๆทั้งการค้า ความบันเทิงเรีงใจ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของอาหารการกินอีกด้วย และเนื่องจากเป็นศูนย์กลาง

การค้าเก่าแก่ ทำให้ยังคงทิ้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์เอาไว้ให้เห็นในปัจจุบัน ในรูปของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ เรือนแถวไม้ 2 ชั้นที่มีการก่อสร้างและการตกแต่งด้วย ศิลปะแบบจีนผสมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้สามารถรับรู้ถึงความเป็นย่านตลาดเก่าได้ทันทีเมื่อ ผ่านเข้ามาในบริเวณนี้

1.2) ย่านตลาดใหม่ ตั้งอยู่บนถนนหลังสวนในบริเวณที่ต่อเนื่องกับย่านตลาดเก่าไปจนถึงขอบเขตตำบลหลังสวนทางทิศตะวันตก รวมทั้งถนนซอยที่เชื่อมระหว่างถนนหลังสวนและถนนเขาเงิน ได้แก่ ถนนสุข 3 ถนนสุข 4 ถนนหลังสวนซอย 1 ถนนหลังสวนซอย 3 ย่านตลาดใหม่นี้ยังเป็นย่านที่เป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ของเมือง มีความแตกต่างจากย่านตลาดเก่าอย่างเห็นได้ชัด นั่นคือ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของย่านจะเป็นตึกแถวปูน 2-3 ชั้น ชานกันสองฟากถนน โดยเป็นย่านที่พัฒนาด้านการค้าและการขยายตัวต่อเนื่องจากตลาดเก่า ย่านตลาดใหม่เป็นย่านที่มีพัฒนาการสูงและมีทิศทางในการขยายความเจริญเข้าหาเส้นทางคมนาคมสายหลัก คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ทั้งทางด้านถนนเขาเงิน และด้านตลาดอวยชัย 2 ทำให้ย่านนี้เป็นย่านที่มีความเข้มข้นในด้านพาณิชย์กรรมสูงกว่าย่านอื่นในตำบลหลังสวน

2) ย่านพักอาศัย

ย่านพักอาศัยในพื้นที่ตำบลหลังสวน ส่วนใหญ่จะเป็นการพักอาศัยควบคู่ไปกับการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หากแต่จะมีย่านที่ทำให้รับรู้ได้ว่าเป็นที่พักอาศัยโดยตรงในพื้นที่นี้ถึงแม้ว่าในแต่ละย่านที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นย่านที่มีความโดดเด่นด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ก็เป็นย่านที่มีการอยู่อาศัยภายในร่วมด้วย นั่นคือ ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย ชั้นล่างเป็นร้านค้า เป็นต้น พื้นที่ที่รับรู้ว่าเป็นย่านพักอาศัยในตำบลหลังสวน มีอยู่ 2 บริเวณ โดยบริเวณแรกตั้งอยู่บริเวณซอยจิตตรา ครอบคลุมถนนเขาเงินซอย 5 ไปจนถึงถนนลูกเสือถึงเขตทางรถไฟ และในบริเวณที่สองตั้งอยู่บริเวณฝั่งบางยี่ไร ครอบคลุมพื้นที่บริเวณห้าแยกธีระซึ่งจะเป็นย่านพักอาศัยที่เป็นอาคารพาณิชย์ บ้านเดี่ยว บ้านจัดสรร ที่ตั้งอยู่ร่วมกับศาสนสถาน สถานข้าราชการ และสถานศึกษา ดังนั้นย่านพักอาศัยสามารถแบ่งเป็น 2 ย่านหลัก คือ

2.1) ย่านพักอาศัยบริเวณถนนเขาเงิน ภายในย่านมีการกระจุกตัวอยู่ตามแนวถนน ส่วนใหญ่จะเป็นตึกแถวและอาคารพาณิชย์เนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่ส่วนที่เป็นศูนย์กลางของเมืองที่ต้องมีการใช้พื้นที่ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ย่านนี้ครอบคลุมพื้นที่ด้านในตั้งแต่ซอยจิตตราไปถึงถนนลูกเสือและถนนเลียบทางรถไฟ

2.2) ย่านพักอาศัยบริเวณฝั่งบางยี่ไร จะครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ฝั่งขวาของสะพานลอดตามแนวเส้นทางรถไฟไปทางตะวันออกจนถึงแม่น้ำหลังสวน โดยจะครอบคลุมพื้นที่บริเวณห้าแยกธีระที่เป็นจุดเชื่อมต่อของถนนเขาเงินกับถนนพระราชราษฎร์ ซึ่งเป็นที่พักอาศัยที่มีกิจกรรมการค้าเบาบาง อาคารส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเดี่ยวมีรั้วรอบผสมกับอาคารพาณิชย์ 2-3 ชั้น

ห้องแถวด้านในพื้นที่โดยมีถนนซอยเชื่อมกับถนนหลักภายนอก และพื้นที่พักอาศัยบริเวณบางยี่ไร ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่วัดด่านประชากรมาจนถึงแม่น้ำหลังสวน บริเวณนี้จะเป็นที่อยู่อาศัยที่เห็นชัดเจนมากที่สุด โดยมีการผสมผสานกันระหว่างอาคารบ้านเดี่ยว กลุ่มบ้านจัดสรร เรือนแถวไม้ 2 ชั้นแบบเก่า บริเวณชุมชนฝั่งบางยี่ไรในอดีต และพื้นที่เกษตรกรรมมีการตั้งวางอาคารไม้หนาแน่น เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้มีขนาดใหญ่ และมีถนนซอยเข้าถึงอาคารบ้านเรือนในย่านอย่างสะดวก

5.1.1.2 ขอบเขตของชุมชน

ขอบเขตของชุมชนในตำบลหลังสวน ใช้เกณฑ์ในการแบ่งเขตการปกครองเป็นการกำหนดขอบเขตของชุมชน โดยตำบลหลังสวนยึดขอบเขตตามแนวแม่น้ำหลังสวนตอนเหนือและตะวันออกซึ่งเป็นแนวเขตตามธรรมชาติเป็นหลัก ส่วนทางใต้แบ่งโดยแนวคลองจากบางยี่ไรไปตามเส้นทางถนนประชากรราษฎร์ ซอย 1 ไปจนถึงเส้นทางรถไฟ และผ่านเข้าสู่เขตเมืองชานกับถนนเขาเงิน ไปบรรจบกับแนวแม่น้ำทางเหนือผ่านถนนชูแซ 4

ส่วนขอบเขตของย่านในชุมชนนั้น จะใช้เกณฑ์ในการแบ่งขอบเขตโดยอาศัยจุดสิ้นสุดของย่าน หรือของกิจกรรมการใช้ประโยชน์ภายในพื้นที่ และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นขอบเขตของย่านนั้นๆ โดยในการแบ่งย่านรวมเป็น 4 ย่าน ได้แก่ ย่านตลาดเก่า ย่านตลาดใหม่ ย่านพักอาศัยบริเวณถนนเขาเงิน และย่านพักอาศัยบริเวณฝั่งบางยี่ไรนั้น แต่ละย่านจะมีขอบเขตดังนี้

1) ย่านตลาดเก่า มีขอบเขตด้านตะวันออกถึงตะวันตกตั้งแต่ถนนหลังสวนซอย 3 ไปจนถึงด้านหลังอาคารที่ตั้งอยู่บนถนนชูแซ 4 และขอบเขตด้านเหนือและใต้ตั้งแต่ถนนเขาเงินไปจนถึงด้านหลังอาคารของซอยพัฒนา ซึ่งเป็นขอบเขตของตำบลหลังสวน

2) ย่านตลาดใหม่ มีขอบเขตด้านตะวันออกถึงตะวันตกตั้งแต่เส้นทางรถไฟไปจนถึงถนนหลังสวนซอย 3 และขอบเขตด้านเหนือใต้ตั้งแต่พื้นที่สวนผลไม้ก่อนถึงเขตพื้นที่วัดขันเงินมาจนถึงถนนเขาเงิน

3) ย่านพักอาศัยบริเวณถนนเขาเงิน มีขอบเขตด้านตะวันออกถึงตะวันตกตั้งแต่เส้นทางรถไฟจนถึงอาคารธนาคารกสิกรไทย สาขาหลังสวน และแนวด้านเหนือใต้ตั้งแต่ถนนเขาเงินจนถึงพื้นที่ด้านหลังอาคารบริเวณซอยจิตตราทั้งหมดและบริเวณสิ้นสุดถนนเขาเงินซอย 5

4) ย่านพักอาศัยบริเวณฝั่งบางยี่ไร มีขอบเขตด้านตะวันออกถึงตะวันตกตั้งแต่แม่น้ำหลังสวนมาถึงเส้นทางรถไฟ และขอบเขตด้านเหนือใต้ตั้งแต่แม่น้ำหลังสวนมาถึงถนนประชากรราษฎร์ซอย 1 เป็นแนวยาวมาจนบรรจบกับทางรถไฟ

5.1.1.3 จุดหมายตา

จุดหมายตาในชุมชนตำบลหลังสวนส่วนใหญ่จะเป็นจุดหมายตาภายในชุมชนที่มีขนาดเล็กและมองเห็นได้ในระยะใกล้ๆ โดยในชุมชนจะมีจุดหมายตาดังนี้

1) ตลาดสดเทศบาล เป็นจุดหมายตาที่สำคัญ เนื่องจากเป็นตลาดสดแห่งเดียวในตำบลหลังสวน เป็นอาคารตึกที่มีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนถนนสุขฯ 4 ตัดกับถนนหลังสวนโดยเป็นจุดเริ่มต้นของถนนหลังสวน เมื่อเข้าสู่ชุมชนจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ผ่านถนนเขาเงินเข้ามา จะพบตลาดสดเทศบาลตั้งอยู่ด้านซ้ายมือ บริเวณนี้เป็นจุดที่มีคนรวมกันอยู่มาก เป็นทั้งจุดที่มองเห็นชัดเจนและเป็นที่ยอมรับร่วมกันของกิจกรรมอีกด้วย

2) สะพานลอด คือ บริเวณที่เส้นทางรถไฟพาดผ่านถนนหลังสวนซึ่งเป็นแนวแกนของเมือง ทำให้เกิดเป็นจุดตัดระหว่างถนนกับทางรถไฟ ชาวบ้านเรียกว่า " สะพานลอด" ซึ่งสะพานลอดนี้เป็นจุดตัดที่แบ่งพื้นที่เมืองออกเป็น 2 ส่วน แต่ก็ยังเป็นจุดเชื่อมพื้นที่ทั้งสองเพียงแห่งเดียวของเมืองเช่นกัน ดังนั้นจะกล่าวได้ว่า หากต้องการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ตำบลหลังสวนจะต้องเดินทางผ่าน สะพานลอดแห่งนี้เสมอ จึงทำให้เป็นจุดหมายตาอีกแห่งของชุมชนที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี

3) โรงภาพยนตร์เฉลิมชัย เป็นโรงภาพยนตร์ที่ยังคงเหลือเพียงแห่งเดียวของตำบลหลังสวน โดยตั้งอยู่ตรงจุดตัดของถนนเขาเงินกับถนนสุขฯ 4 ตัดกับตลาดสดเทศบาล เป็นจุดหมายตาภายในชุมชน จะมองเห็นได้ชัดเจนจากถนนเขาเงิน เนื่องจากเป็นอาคารตึก 2 ชั้นขนาดใหญ่ที่พื้นที่ด้านหน้าเป็นลานคอนกรีตโล่งว่าง เสริมให้มองเห็นอาคารโรงภาพยนตร์เฉลิมชัยได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4) อาคารสำนักงานเทศบาลตำบลหลังสวน เป็นตึกปูนขนาดใหญ่ที่มีความสูง 3 ชั้น เป็นอาคารที่ทำการแห่งใหม่ที่สร้างขึ้นแทนหลังเก่าที่มีการใช้งานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตรงข้าม โดยเปิดทำการเมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2546 ที่ผ่านมา อาคารแห่งนี้ตั้งอยู่ริมถนนหลังสวน ด้านซ้ายมือเมื่อเดินทางผ่านสะพานลอดเข้าสู่ถนนหลังสวนบริเวณฝั่งบางยี่ไร จะมองเห็นได้ชัดเจน

5) โรงเรียนสวนศรีวิทยา ตั้งอยู่บริเวณจุดที่ถนนเขาเงินบรรจบกับถนนหลังสวน อยู่ตรงข้ามกับวัดด่านประชากร เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ประจำอำเภอหลังสวนที่มีบทบาทด้านการศึกษาของพื้นที่ทั้งระดับอำเภอและตำบลเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมทั้งในระดับอำเภอและตำบลอีกด้วย ด้านหน้าของบริเวณโรงเรียนจะเป็นสนามหญ้าขนาดใหญ่ และมีอาคารศรีสุภติซึ่งเป็นอาคารห้องสมุดของโรงเรียน เป็นอาคารปูนสองชั้นตั้งเด่นอยู่ด้านหน้าในรูปแบบของอาคารอเนกประสงค์ คือ ชั้นล่างเป็นโถงโล่ง ชั้นบนเป็นห้องขนาดใหญ่ อาคารนี้สามารถมองเห็นได้จากถนนหลังสวนจากฝั่งบางยี่ไร

6) สะพานบางยี่โร เป็นสะพานคอนกรีตขนาดใหญ่ สร้างเชื่อมถนนหลังสวนใน ตำบลหลังสวนกับตำบลแหลมทราย โดยสร้างข้ามแม่น้ำหลังสวนบริเวณชุมชนฝั่งบางยี่โร ตำบลหลังสวน คนภายนอกที่มาจากปากน้ำหลังสวนจะมองเห็นสะพานได้ชัดเจน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ว่าได้เข้าสู่ตำบลหลังสวนแล้ว

5.1.1.4 เส้นทางในชุมชน

เส้นทางในการเข้าสู่ชุมชนจากด้านนอกชุมชนนั้น เส้นทางที่สามารถรับรู้ได้ คือ ถนนเขาเงิน โดยเข้าจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ซึ่งเป็นถนนสายประธานที่เป็นแนวแกนหลักในการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา ซึ่งเมื่อเข้าถึงตัวชุมชนแล้ว เส้นทางสายหลักของชุมชนจะกลายเป็นถนนหลังสวนซึ่งเชื่อมต่อกับถนนเขาเงินด้วย ถนนซุแซ 4 ถนนซุแซ 3 ถนนหลังสวน ซอย 1 ถนนหลังสวน ซอย 3 และถนนลูกเสือ โดยถนนเชื่อมเหล่านี้ถือเป็นถนนสายรองในพื้นที่ นอกจากถนนสายรองที่เชื่อมถนนหลังสวนกับถนนชั้นเงินแล้ว ในพื้นที่ตำบลหลังสวนยังมีถนนสายอื่นๆที่เชื่อมตำบลกับพื้นที่รอบนอก นั่นคือ ถนนประชาราษฎร์ เป็นถนนสายที่เชื่อมระหว่างชุมชนในตำบลหลังสวนกับเขตเทศบาลใหม่ที่ขยายพื้นที่ออกไป โดยถนนเส้นนี้เป็นตัวเชื่อมศูนย์ราชการระดับอำเภอเข้ากับตำบลหลังสวน หรือศูนย์กลางเมืองหลังสวนนั่นเอง

5.1.1.5 จุดศูนย์รวม

จากการศึกษาพบว่า บริเวณที่เป็นศูนย์กลางที่มีการเคลื่อนไหวของกิจกรรมเกิดขึ้นตลอดเวลา มีอยู่ 2 บริเวณ คือ

1) **บริเวณตลาดเทศบาล** เป็นการเคลื่อนไหวทางกิจกรรมการค้าที่เป็นการเคลื่อนไหวที่สม่ำเสมอที่สุด เนื่องจากตลาดจะมีการจับจ่ายกันทุกช่วงเวลา โดยในช่วงเช้าประชาชนจะมาซื้ออาหารเช้า หรือข้าวของเพื่อประกอบอาหารเช้า ช่วงกลางวันมีร้านค้าตั้งตามริมถนนหน้าตลาด ช่วงเย็นจะเป็นการมาจับจ่ายใช้สอยเพื่อซื้ออาหาร และช่วงค่ำจะมีตลาดโต้รุ่ง

2) **สะพานลอด** เป็นจุดที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากสะพานลอดเป็นเส้นทางเดียวที่จะใช้ผ่านเข้าสู่ตลาดชุมชนได้ ดังนั้นบริเวณนี้จะเป็นจุดที่มีรถหนาแน่นมากที่สุดตลอดวัน โดยเฉพาะช่วงเช้าและช่วงเย็น ที่มีการจับจ่ายและเดินทาง ทั้งออกจากบ้านเพื่อไปเรียนและทำงาน และกลับบ้านในตอนเย็น

3) **สถานีรถไฟหลังสวน** เป็นจุดศูนย์รวมในการเดินทางของคน เนื่องจากคนที่ต้องการเดินทางเข้าออกทั้งในและนอกพื้นที่โดยรถไฟ จะต้องมารวมกันที่จุดนี้ โดยเฉพาะช่วงเช้าและเย็น ที่จะเป็นการเดินทางเพื่อเริ่มทำงานในตอนเช้าและกลับบ้านในตอนเย็นเช่นเดียวกันกับสะพานลอด แต่สถานีรถไฟหลังสวนจะเป็นจุดศูนย์รวมที่มีบทบาทน้อยกว่าจุดศูนย์รวมอื่นๆ เนื่องจากเส้นทางถนนมีความสะดวกสบายกว่า และมีระบบขนส่งสาธารณะที่เอื้อต่อการเดินทางมากกว่ารถไฟ โดยรถไฟที่จอดรับผู้โดยสารที่สถานีรถไฟหลังสวนจะถึงสถานีเวลาประมาณ 15.30 น.

ซึ่งยังไม่ถึงเวลาเลิกงาน ดังนั้นในช่วงเย็นจึงมีผู้ใช้น้อย แต่จะใช้บริการรถตู้ปรับอากาศและรถโดยสารประจำทางแทน

5.1.2 องค์ประกอบทางกายภาพอื่นๆ

5.1.2.1 ที่ว่างและที่โล่งสาธารณะ

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ชุมชนเก่าตำบลหลังสวนในบทที่ 3 พบว่า ในพื้นที่ชุมชน 1.5 ตารางกิโลเมตรนี้ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นที่ว่างและที่โล่งสาธารณะที่สามารถแบ่งตามลักษณะการใช้ประโยชน์ได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) **ที่ว่างส่วนบุคคล** คือพื้นที่ว่างเฉพาะของผู้ใดผู้หนึ่ง ส่วนใหญ่จะเป็นที่ว่างด้านหน้าอาคารหรือภายในพื้นที่อาคารและที่ดินของตน จากการศึกษาเรื่องกรรมสิทธิ์และการถือครองที่ดินในบทที่ 3 ทำให้ทราบว่า ในที่ดินหนึ่งแปลงจะมีการใช้อาคารที่แตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่จะใช้เป็นที่สร้างอาคารส่วนหนึ่งและมีพื้นที่ด้านหน้าและด้านหลังอาคารในการใช้สอยต่างๆ กัน โดยพื้นที่ว่างเหล่านี้จะเป็นที่ทำกิจกรรมส่วนตัวของอาคารนั้นๆ

ส่วนพื้นที่ว่างที่เป็นที่ดินส่วนบุคคลนั้น จะพบในพื้นที่กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่มีแปลงที่ดินขนาดใหญ่ มีอาคารและพื้นที่สวนอยู่ในบริเวณเดียวกัน โดยพื้นที่ว่างส่วนบุคคลนี้จะมีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกันตามกิจกรรมและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ต่างกันในแต่ละย่านของชุมชน ซึ่งจะอธิบายในหัวข้อถัดไป

2) **ที่ว่างสาธารณะ** คือ พื้นที่ว่างที่เป็นของส่วนรวม มีการใช้พื้นที่ว่างเหล่านี้ร่วมกันในชุมชน โดยพื้นที่ว่างสาธารณะนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

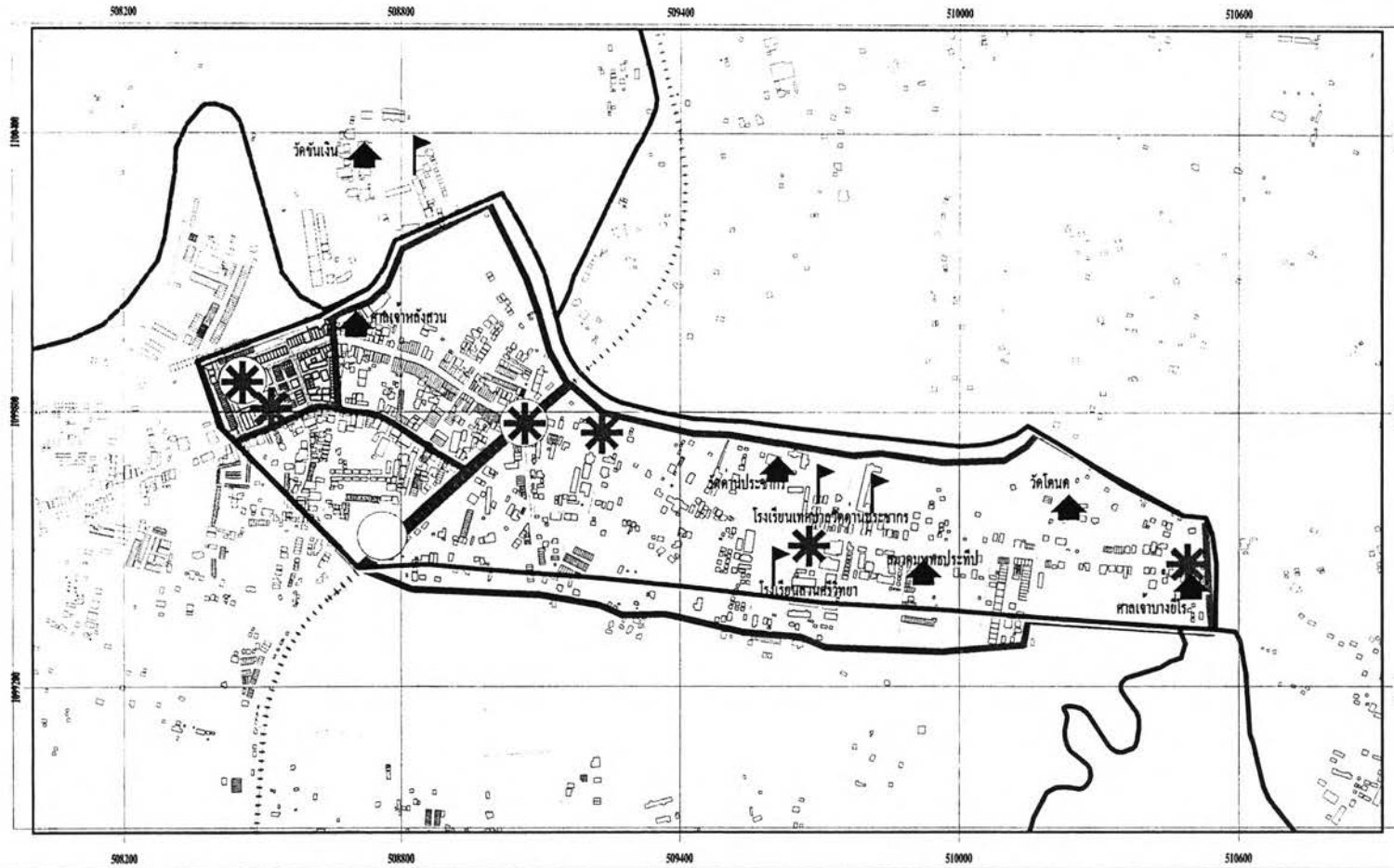
2.1) **พื้นที่สัญจร** ได้แก่ เส้นทางถนนที่เป็นเส้นทางสัญจรภายในชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ถนนสายหลักและสายรองในชุมชน เป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันของหลายกิจกรรม

2.2) **พื้นที่ว่างระหว่างอาคาร** ได้แก่ ที่ว่างระหว่างอาคารต่างๆภายในชุมชน โดยส่วนใหญ่ในการสร้างอาคารต่างๆจะมีการเว้นที่ว่างสำหรับการทำเป็นคูน้าหรือช่องระบายน้ำของพื้นที่

2.3) **พื้นที่ว่างที่มีการจัดสรรเป็นที่สาธารณะ** ได้แก่ สวนสาธารณะ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจต่างๆที่หน่วยงานภาครัฐจัดทำขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่สีเขียวให้ชุมชน โดยในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้มีพื้นที่ที่จัดสรรเป็นที่สาธารณะ 2 ประเภท ได้แก่

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร

แผนที่ 5.1 องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน

- สัญลักษณ์
- * ที่หมายตา (landmark)
 - จุดศูนย์กลาง (node)
 - ทางเดิน (paths)
 - ▬ ขอบเขต (edge)
 - ▬ ขอบเขตตำบล
 - ⋯ ทางรถไฟ
 - ถนน
- ย่าน (districts)
- ย่านตลาดเก่า
 - ▨ ย่านตลาดใหม่
 - ย่านพักอาศัยบริเวณถนนเขาเงิน
 - ย่านพักอาศัยบริเวณฝั่งบางยี่โร
 - อาคาร

นางสาวปณิตา ทองภูเบศร์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3.1) พื้นที่ว่างที่มีการจัดสรรเป็นที่สาธารณะในเขตพื้นที่ชุมชน

สวนเทิดพระเกียรติ รัชกาลที่ 5 สวนสาธารณะแห่งนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2546 เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่พระองค์เคยเสด็จประพาสต้น ผ่านเมืองหลังสวนถึง 3 ครั้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เสด็จประพาสเมืองหลังสวนครั้งแรก เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ. 108 หรือปี พ.ศ. 2432 เมื่อคราวเสด็จประพาสแหลมมลายู โดยพระยาจตุรธาภิเศก (คอซิมเติก ณ ระนอง) เจ้าเมืองหลังสวนขณะนั้น จัดขบวนเรือนำและเรือมะเขือยา (เรือยาวที่ชนะเลิศแข่งขันในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือขึ้นโขงชิงธงของชาวหลังสวนในอดีต) ไปรับเสด็จ เพื่อนำเรือกลไฟพระที่นั่ง “ทρονนิครอฟต์” จากปากอ่าวไทยที่ปากน้ำหลังสวน เสด็จเข้าสู่เมืองหลังสวนตามแม่น้ำหลังสวน และเมื่อเสด็จถึงถ้าเขาเงิน ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเจดีย์หน้าถ้าและจารึกพระปรมาภิไธยย่อ “จปร. ร.ศ. ๑๐๘” บนผนังถ้าด้วย

เสด็จประพาสครั้งที่สอง เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม ร.ศ. 117 ปี พ.ศ. 2441 เมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมืองบักขีใต้ โดยในการเสด็จครั้งนี้ พระองค์ท่านทรงโปรดขนมจลินท์ขาวยานทำชายที่บางยี่โร แต่ ปรากฏว่า ในวันที่เสด็จไม่มีชาย เนื่องจากรายได้จากการขายขนมจลินท์ยังเหลืออยู่ ซึ่งจะได้รับคำตอบเสมอว่า “ยังไม่ทำเพราะเงินยังอยู่” จึงเป็นที่มาของคำว่า “ตำข้าวสารรอกหม้อ” คำพังเพยของไทยนับแต่บัดนั้น

เสด็จประพาสเมืองหลังสวน ครั้งที่สาม เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม ร.ศ. 128 ปี พ.ศ. 2452 เมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมืองในแหลมมลายู ครั้งต่อมา

ในการจัดตั้งสวนเทิดพระเกียรติในครั้งนี้มีภาวการณ์พระอุปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขนาด 1.5 เท่าพระองค์จึงมาประดิษฐานไว้เป็นที่สักการะของประชาชน และมีการจัดพื้นที่ภายในสวนด้วยไม้ดอกไม้ประดับ เพื่อความร่มรื่นอีกด้วย

สนามเด็กเล่นด้านข้างสวนเทิดพระเกียรติ เป็นสนามเด็กเล่นขนาดเล็กที่มีเครื่องเล่นต่างๆสำหรับเด็กจัดวางไว้ เพื่อเป็นที่ออกกำลังกายของเยาวชนในชุมชน

สนามกีฬาโรงเรียนสวนศรีวิทยา เป็นสนามกีฬาภายในโรงเรียนที่ประกอบด้วย สนามหญ้าด้านหน้า สนามบาสเกตบอล และสนามตะกร้อ

สนามหญ้าด้านหน้าวัดโตนด เนื่องจากวัดโตนดเป็นวัดที่มีพื้นที่กว้าง และมีการวางอาคารที่ไม่หนาแน่น ดังนั้นจึงมีสนามหญ้าขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้าโบสถ์และศาลาการเปรียญ สามารถใช้ทำกิจกรรมต่างๆของวัดและเพื่อสาธารณประโยชน์ได้

2.3.2) พื้นที่ว่างที่มีการจัดสรรเป็นที่สาธารณะนอกเขตพื้นที่ชุมชน

สนามกีฬาอำเภอหลังสวน สนามกีฬาแห่งนี้เป็นสนามกีฬา กลางประจำอำเภอที่ตั้งอยู่นอกเขตพื้นที่ชุมชนเก่าตำบลหลังสวน โดยตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเทศบาล หมู่ที่ 11 ตำบลขันเงิน อำเภอหลังสวน ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ของศูนย์ราชการระดับอำเภอ สนามกีฬา แห่งนี้มีขนาดใหญ่ ประกอบด้วย สนามหญ้าและลู่วิ่ง อัฒจันทร์ ศาลาอเนกประสงค์ สนาม ตะกร้อ สนามบาสเกตบอลกลางแจ้ง และสระน้ำที่ล้อมรอบสนามกีฬา รวมทั้งยังเป็น ที่ประดิษฐานของพระรูปเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ที่ตั้งอยู่กลางน้ำอีกด้วย

5.1.2.2 การใช้ประโยชน์อาคาร

การใช้ประโยชน์อาคารในพื้นที่ชุมชนเก่าตำบลหลังสวน ส่วนใหญ่จะสอดคล้อง กับการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน นั่นคือ พื้นที่ที่อยู่อาศัยจะเป็นอาคารเพื่อการพักอาศัยเป็น หลัก แต่จะมีกิจกรรมเกี่ยวกับการค้าร่วมด้วย ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันกับพื้นที่พาณิชย์กรรมที่จะมี อาคารเพื่อการค้าแต่จะเป็นเพื่อการพักอาศัยอยู่ในอาคารเดียวกันเช่นกัน โดยลักษณะการใช้ ประโยชน์อาคารของพื้นที่ชุมชนจะมีความแตกต่างกันออกไป แต่โดยภาพรวมแล้ว สามารถสรุป การใช้ประโยชน์อาคารในชุมชนเก่าตำบลหลังสวน ได้เป็น 8 ประเภท ดังนี้

1) อาคารเพื่อการพักอาศัย เป็นอาคารสำหรับพักอาศัยโดยเฉพาะ ซึ่งในพื้นที่ ตลาดนั้น อาคารพักอาศัยส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณถนนซอยที่ไม่ติดถนนสายหลัก หรืออยู่ด้าน หลังถัดถนนสายหลักเข้าไป ส่วนในพื้นที่ชุมชนนอกเขตตลาด อาคารพักอาศัยจะตั้งอยู่ริมถนน หลังสวนซึ่งเป็นถนนสายหลักของชุมชน

2) อาคารเพื่อการพาณิชย์กรรม เป็นอาคารที่มีการใช้ประโยชน์เพื่อการค้าเพียง อย่างเดียว อาคารเหล่านี้ ได้แก่ ตลาดสดเทศบาล หรือสถาบันการเงินต่างๆ รวมทั้งร้านค้าที่ไม่มี การพักอาศัยร่วมด้วย

3) อาคารพักอาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม เป็นอาคารส่วนใหญ่ในพื้นที่ตลาดหลังสวน เนื่องจากเป็นการใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการค้าและการพักอาศัยร่วมกัน อาคารลักษณะนี้จะมี หลายชั้นเพื่อเป็นที่พักอาศัยและเป็นร้านค้าที่แยกสัดส่วนกันชัดเจน ส่วนใหญ่อาคารเหล่านี้จะตั้ง อยู่ในพื้นที่ที่เป็นย่านการค้าของชุมชน คือ ฝั่งตลาดหลังสวน

4) อาคารเพื่อการอุตสาหกรรม เป็นอาคารที่มีการประกอบอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น เป็นโกดังหรือคลังสินค้าต่างๆ ซึ่งจะตั้งกระจายอยู่ทั่วไปในเขตตลาดหลังสวน

5) อาคารสถานศึกษา เป็นอาคารที่ใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็น อาคารเรียนและอาคารภายในเขตโรงเรียนต่างๆ ซึ่งในชุมชนนี้จะมีอาคารสถานศึกษาตั้งอยู่ฝั่งขวา ของสะพานลอดเป็นส่วนใหญ่

6) อาคารทางศาสนา เป็นอาคารที่มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นทราบได้ว่าเป็นศาสนสถานของชุมชน ซึ่งอาคารเหล่านี้จะอยู่ในพื้นที่ของวัดวาอารามและศาลเจ้าต่างๆ ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของสะพานลอด

7) อาคารสถาบันราชการ เป็นอาคารเพื่อใช้ในราชการ โดยจะเป็นอาคารของหลายหน่วยงานในชุมชน ทั้งระดับเทศบาลและระดับอำเภอ เนื่องจากชุมชนแห่งนี้เป็นศูนย์กลางของอำเภอหลังสวนด้วย ซึ่งอาคารส่วนใหญ่เหล่านี้จะตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของสะพานลอดเช่นเดียวกัน

8) อาคารอื่นๆ อาคารอื่นๆในที่นี้หมายถึง อาคารที่ไม่มีการระบุประเภทการใช้ที่ชัดเจน ซึ่งได้แก่ อาคารร้าง และอาคารโรงเรียนเพื่อใช้ในการเก็บของส่วนบุคคล โดยส่วนใหญ่อาคารเหล่านี้จะตั้งอยู่ด้านหลังของอาคารบ้านเรือนในชุมชน

5.1.2.3 รูปแบบสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมในปัจจุบันของชุมชนในภาพรวม จะเป็นรูปแบบที่มีการผสมผสานกันระหว่างรูปแบบที่เป็นมรดกมาจากพัฒนาการในอดีตที่ยังคงเอกลักษณ์ให้เห็นได้ในปัจจุบันกับรูปแบบสถาปัตยกรรมยุคใหม่ที่เกิดจากการพัฒนาของเทคโนโลยีที่เข้าสู่ชุมชน ดังจะสามารถแบ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมออกเป็นกลุ่มใหญ่ 3 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มอาคารเรือนแถวไม้โบราณ เป็นอาคารเก่าที่เป็นเอกลักษณ์ตกทอดมาถึงปัจจุบัน เป็นอาคารเรือนแถวไม้ 2 ชั้นตั้งอยู่บริเวณริมถนนหลังสวนและถนนลูกเสือทั้งสองข้างทาง เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ด้านการค้า ซึ่งทำให้ทราบได้ว่ากิจกรรมหลักของชุมชนเก่าตำบลหลังสวนที่ควบคู่ไปกับการเกษตรก็คือกิจกรรมด้านการค้า โดยมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ประกอบด้วยไม้ 2 ชั้นที่มีลวดลายฉลุเป็นศิลปะแบบจีนที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการก่อสร้างเป็นกลุ่มอาคารที่ยังมีกิจกรรมการใช้อาคารอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน

2) กลุ่มอาคารตึกแถว กลุ่มอาคารเหล่านี้จะอยู่ในพื้นที่ถัดจากกลุ่มเรือนแถวไม้โบราณไปทางตะวันตกของพื้นที่ เนื่องจากการพัฒนาของเมืองขยายไปทางทิศนั้น แต่เดิมพื้นที่อาคารเหล่านี้เป็นอาคารเรือนแถวไม้ทั้งสิ้น แต่ต่อมามีการรื้อทิ้งจากเหตุไฟไหม้ แล้วทำการสร้างใหม่เป็นอาคารตึกแถวแทน แต่ยังคงรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ทางการค้าเอาไว้ คือ สร้างเป็นตึกแถวที่เหมาะสมสำหรับการค้าขายนั่นเอง กลุ่มอาคารเหล่านี้ตั้งอยู่บนถนนหลังสวนตั้งแต่ ถนนหลังสวนซอย 3 ไปจนถึงจุดบรรจบของถนนสุข 4 กับถนนหลังสวน ซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดสดเทศบาล และตั้งอยู่บริเวณถนนซอยเชื่อมระหว่างถนนหลังสวนกับถนนเขาเงิน เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเป็นตาราง

3) กลุ่มบ้านเดี่ยว กลุ่มอาคารเหล่านี้จะตั้งอยู่บริเวณที่พักอาศัยริมถนนเขาเงิน ซึ่งจะรวมถึงอาคารที่ตั้งอยู่ริมถนนและอาคารที่ตั้งอยู่ด้านในของถนนเข้าไป กลุ่มอาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยวที่เป็นตึกปูน มีรูปแบบใกล้เคียงกับตึกแถว แต่จะสร้างเป็นตึกประมาณ 2 คูหาแยกเป็นหลังๆ ไม่ตั้งติดกันเป็นแถว ซึ่งจะใช้เป็นที่พักอาศัยเป็นหลัก ส่วนกลุ่มอาคารบ้านเดี่ยวในอีกพื้นที่ คือ กลุ่มบ้านเดี่ยวบริเวณฝั่งบางยี่ไร โดยกลุ่มอาคารส่วนใหญ่ นอกเหนือจากอาคารของสถานศึกษา ศาสนสถาน และหน่วยงานราชการแล้ว จะพบว่า อาคารบริเวณนี้เป็นบ้านเดี่ยวเพื่อการพักอาศัย ซึ่งจะตั้งอยู่ในพื้นที่สวนของตนเป็นหลัก และกลุ่มบ้านเดี่ยวเหล่านี้จะมีระยะห่างระหว่างอาคารมากกว่ากลุ่มเรือนแถวไม้ เนื่องจากมีพื้นที่สวนของแต่ละบ้านกันอยู่ระหว่างกลางเป็นแนวเขตแดนของบ้าน

5.1.2.4 **พื้นที่เกษตรกรรม** พื้นที่เกษตรกรรมในเขตชุมชนเก่าตำบลหลังสวนและพื้นที่ใกล้เคียง เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อเมืองหลังสวนในฐานะที่เป็นแหล่งอาชีพหลักของประชาชนมาแต่อดีต โดยพื้นที่นี้ประกอบด้วยกิจกรรม 2 ประเภท คือ สวนผลไม้และที่นา ดังนี้

1) สวนผลไม้ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่พบได้มากที่สุดในพื้นที่ชุมชน โดยส่วนมากจะพบอยู่บริเวณฝั่งบางยี่ไร เนื่องจากบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของที่พักอาศัยและสถาบันต่างๆ ซึ่งไม่มีกิจกรรมด้านการค้า พื้นที่ส่วนใหญ่จึงมีที่ว่างด้านหลังของอาคาร ซึ่งมีการปลูกพืชผลต่างๆ ได้แก่ มังคุด ทุเรียน ลองกอง เป็นต้น โดยพื้นที่สวนผลไม้เหล่านี้จะอยู่ระหว่างแม่น้ำหลังสวนกับพื้นที่อาคาร ซึ่งเป็นทั้งสวนผลไม้ที่ปลูกเป็นสวนเฉพาะ และเป็นสวนผลไม้แบบผสมที่ปลูกไว้ภายในพื้นที่บ้าน โดยสวนผลไม้เหล่านี้จะปลูกในพื้นที่ติดแม่น้ำเนื่องจากประโยชน์ทางด้านความอุดมของดินและน้ำที่จะทำให้สวนผลไม้มีความอุดมสมบูรณ์ และอีกนัยหนึ่งคือ ใช้พื้นที่สวนเป็นกำแพงธรรมชาติกันระหว่างแม่น้ำซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมในอดีตกับตัวบ้านเรือนของตน เพื่อความปลอดภัย โดยลักษณะการตั้งถิ่นฐานในลักษณะนี้เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนเก่าหลังสวน ในปัจจุบันพื้นที่สวนผลไม้ยังคงวางตัวกันระหว่างแม่น้ำกับอาคารบ้านเรือน แต่จะปรากฏอยู่ในพื้นที่ฝั่งบางยี่ไรเป็นส่วนใหญ่ โดยในพื้นที่ฝั่งตลาดหลังสวนจะมีพื้นที่สวนอยู่ด้านหลังอาคารในบริเวณริมแม่น้ำเช่นกัน แต่เป็นสวนขนาดเล็กปนกับพื้นที่รกร้าง ซึ่งในบริเวณตลาดยังคงมีสวนที่เป็นรูปแบบของสวนอยู่บริเวณริมถนนหลังสวนซอย 4 ทางเข้าวัดขันเงินติดแม่น้ำหลังสวน โดยสวนผลไม้เหล่านั้นเป็นสวนทุเรียน และสวนมังคุด ซึ่งถือเป็นพื้นที่สวนขนาดใหญ่ที่สุดในฝั่งตลาดปัจจุบัน

2) ที่นา พื้นที่นาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเก่าตำบลหลังสวนนั้น ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่นอกเขตชุมชนและนอกเขตตำบลหลังสวน แต่จะอยู่ด้านหลังของอาคารทางด้านใต้ของพื้นที่ศึกษา พื้นที่นาที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนแห่งนี้ ประกอบอาชีพทำนาควบคู่ไปกับการทำสวนมาแต่อดีต โดยการทำนาในอดีตจะทำนาตามฤดูกาล คือ ทำนาปี ซึ่งจะมีการยึดถือระบบการเกษตรเหมือนกับการทำนาทั่วไป คือ ช่วงต้นปีจะเป็นฤดูเตรียมดิน กลางปีเป็นฤดูไถ

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

หว่าน และปลายปีจะเป็นฤดูเก็บเกี่ยว การทำนาในพื้นที่นี้จะเป็นการทำนาเพื่อการค้าควบคุมไปกับการเก็บไว้กินเอง โดยช่วงที่มีการนิยมนำกันมากในหลังสวน คือ เมื่อประมาณ 40 ปีล่วงมาแล้ว โดยสังเกตจากแผนที่โบราณในปี พ.ศ. 2512 จากกรมแผนที่ทหาร แสดงให้เห็นว่ามีพื้นที่นาอยู่ด้านใต้ของชุมชน และมีโรงสีข้าวตั้งอยู่ในเขตชุมชนหลายแห่ง โดยตั้งอยู่ในตลาดหลังสวนประมาณ 4 แห่ง และตั้งอยู่ริมแม่น้ำฝางบางยี่เรืออีก 1 แห่ง ซึ่งแสดงว่าชุมชนแห่งนี้มีการทำนากันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน และถือเป็นอาชีพสำคัญที่ควบคุมไปกับการทำสวนผลไม้

แต่ในปัจจุบัน การทำนาเริ่มลดลง เนื่องจากพื้นที่นาบางส่วนได้ถูกตัดแปลงไปทำประโยชน์ด้านอื่น เช่น บ้านจัดสรร เป็นต้น รวมทั้งประชาชนในพื้นที่เริ่มลดน้อยลง วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพก็เปลี่ยนไป โดยมีการให้เช่าพื้นที่นาเพื่อทำนา ซึ่งเจ้าของมักเป็นผู้มีฐานะ ดังนั้นจึงรอรับค่าเช่าที่นาเพียงอย่างเดียว รวมทั้งคนรุ่นใหม่ของชุมชนจะเป็นผู้ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ดังนั้นการทำนาจึงถูกลดบทบาทลงไป พื้นที่นาถูกทิ้งร้าง รวมทั้งโรงสีต่างๆก็ถูกยุบร้างตามไปด้วย หากแต่พื้นที่ที่ยังคงมีการทำนาจะตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของชุมชนในเขตตำบลขันเงิน และพื้นที่ตำบลรอบนอก เป็นต้น

5.1.3 องค์ประกอบทางเศรษฐกิจสังคม

5.1.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนสถานกับคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ของคนกับศาสนสถาน อันได้แก่ วัด และศาลเจ้า ในชุมชนเก่าตำบลหลังสวนนั้น จะสัมพันธ์กันในรูปแบบของการเป็นศูนย์รวมทางสังคมของคนในชุมชน โดยวัดและศาลเจ้าจะเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นที่พึ่งพายามทุกข์ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของการศึกษา และการพัฒนาพื้นที่ โดยสังเกตได้จากวัดแต่ละวัดจะมีโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ด้วย

ในชุมชนเก่าตำบลหลังสวน ประกอบด้วยวัดต่างๆที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน 2 วัด หากแต่ในทางปฏิบัติจริง วัดที่มีบทบาทต่อชุมชนในปัจจุบันจะเป็นวัดที่อยู่นอกเขตพื้นที่ชุมชน คือ วัดขันเงิน ซึ่งวัดขันเงินจะเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยมีโรงเรียนวัดขันเงินตั้งอยู่ในบริเวณวัดเพื่อให้เกิดการศึกษาแก่เยาวชน และมีโรงเรียนทางธรรมที่สอนความรู้ด้านธรรมะแก่พระภิกษุสามเณรในวัด โดยวัดขันเงินมีพระภิกษุและสามเณรที่สามารถสอบผ่านเปรียญธรรม 9 ประโยค ได้หลายรูป ซึ่งสร้างความยินดีแก่ชาวชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากทั้งพระภิกษุและสามเณรเหล่านั้นก็เป็นลูกหลานของชาวหลังสวนทั้งสิ้น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้วัดขันเงินเป็นศูนย์กลางของชุมชน เนื่องจากเป็นวัดมหานิกายซึ่งจะเข้าถึงชุมชนได้ง่ายกว่าวัดโตนดและวัดด่านประชากรซึ่งเป็นวัดฝ่ายธรรมยุติ ดังนั้นนอกจากในฐานะของแหล่งความรู้และศูนย์กลางชุมชนแล้ว วัดขันเงินยังเป็นวัดที่มีการประกอบกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับงานประเพณีของชุมชน เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการถือ

ศีล ประเพณีแห่งพระแข่งเรือขึ้นโขนชิงธง ซึ่งจะมีการอัญเชิญพระรูปพระเทพวงศาจารย์จากวัดขันเงิน แห่ร่วมในขบวน รวมทั้งพื้นที่วัดยังเป็นที่เกิดกิจกรรมของชาวชุมชนในงานส่วนตัวอีกด้วย

ส่วนวัดโตนดและวัดด่านประชากร จะมีความสัมพันธ์กับชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ได้แก่ บริเวณบางอีไร ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้น จะเป็นการถวายอาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีจำนวนอยู่เพียงรูปเดียว และในการนิมนต์พระทำบุญนอกสถานที่ ก็จะมีนิมนต์พระจากหลายวัดร่วมกันในพิธีนั้น

5.1.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ โดยพื้นที่ฝั่งตลาดจะเป็นแบบกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้กันที่มีการพบปะสนทนากันบ้าง เนื่องจากผู้คนในเขตตลาดเป็นทั้งคนในพื้นที่และคนจากที่อื่นเข้ามาเช่าบ้านเพื่อประกอบอาชีพ ทำให้ไม่ค่อยรู้จักกันแน่นแฟ้นอย่างเช่นฝั่งบางอีไร ซึ่งบริเวณบางอีไรจะเป็นบ้านที่สร้างมานาน และเป็นบ้านที่มีบริเวณกว้าง สามารถต่อเติมหรือขยายอาคารในพื้นที่ใกล้เคียงได้ ดังนั้นชุมชนในบริเวณนี้จึงสามารถขยายขนาดครอบครัวได้สะดวก เมื่อมีการแต่งงานก็จะสร้างบ้านในพื้นที่นั้นได้ โดยจะเป็นทั้งการสร้างในพื้นที่ใกล้บ้านพ่อแม่ และทั้งการย้ายออกสู่พื้นที่รอบนอก ซึ่งจะเป็นไปทั้งสองลักษณะอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นความสัมพันธ์อันเครือญาติ และในหมู่เพื่อนบ้านที่มีความรู้จักกันมากกว่าฝั่งตลาด

5.1.3.3 กลุ่มอาชีพ

ในชุมชนเก่าตำบลหลังสวนประกอบด้วยกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับบริเวณของการตั้งถิ่นฐาน โดยอาชีพหลักของชุมชน คือ เกษตรกรรม และการค้า ซึ่งกลุ่มที่มีอาชีพเกษตรกรรมมักเป็นกลุ่มที่มีอาชีพอื่นร่วมด้วย เช่น รับราชการ การค้า ซึ่งจะมีอาชีพหลัก และมีการทำการเกษตรร่วมด้วย โดยพื้นที่เกษตรตั้งอยู่นอกพื้นที่ ส่วนกลุ่มอาชีพการค้า จะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ตลาดที่เอื้อต่อการค้าขาย เป็นต้น

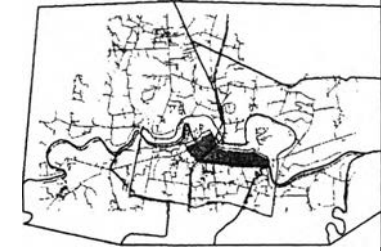
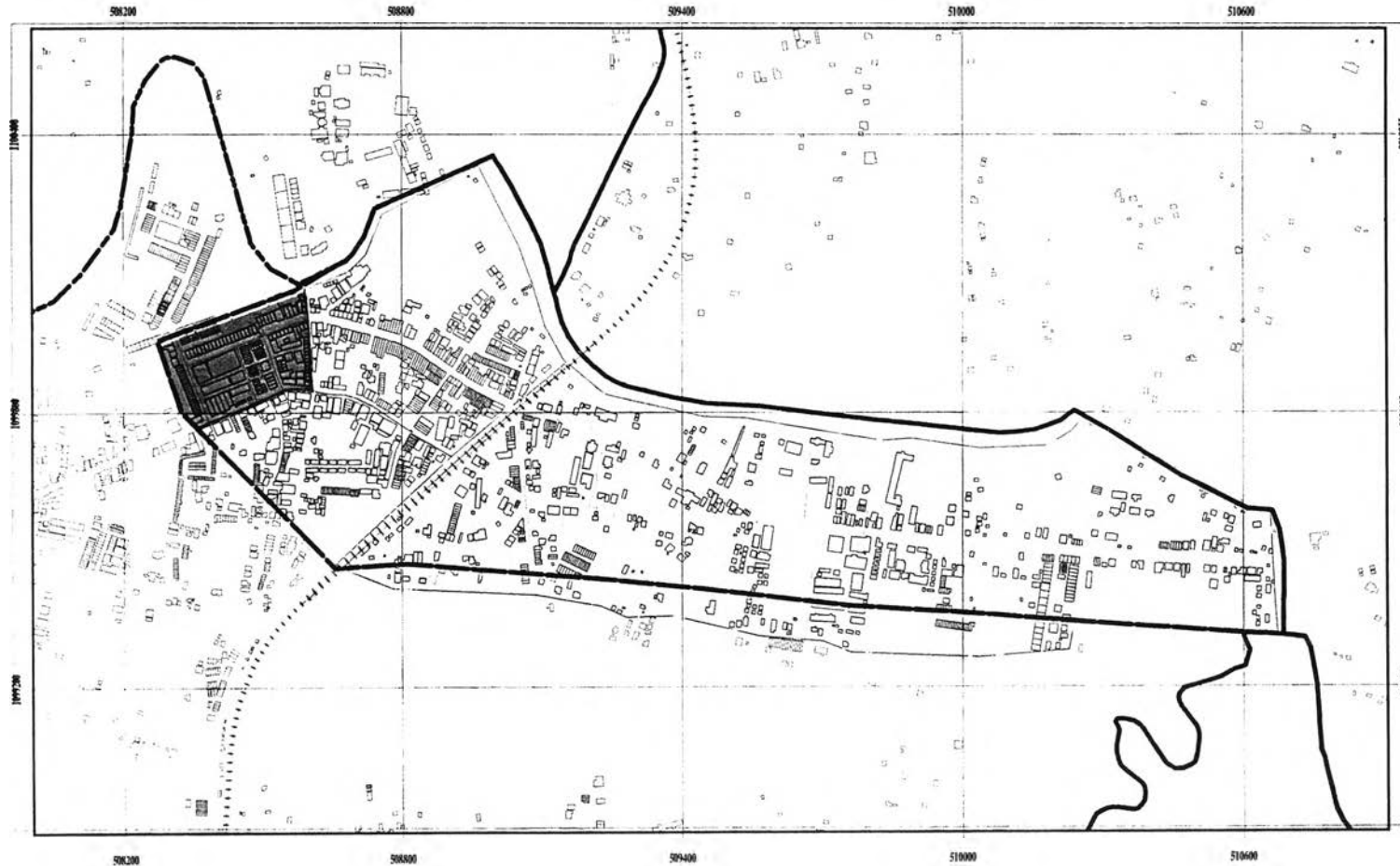
5.2 การวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของย่านต่างๆในพื้นที่ชุมชน

5.2.1 การแบ่งพื้นที่เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

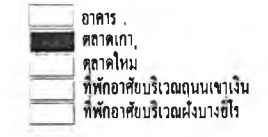
เนื่องจากชุมชนเก่าตำบลหลังสวนมีพื้นที่ขนาดใหญ่ถึง 1.5 ตารางกิโลเมตร และมีรูปร่างเป็นแนวยาวขนานไปกับแนวแม่น้ำ ทำให้การตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนมีรูปแบบต่างกันไปในแต่ละส่วนของพื้นที่ อันเนื่องมาจากปัจจัยด้านกายภาพและกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ รวมทั้งบทบาทที่ต่างกันของพื้นที่แต่ละส่วนด้วย ดังนั้นในการแบ่งเป็นพื้นที่ย่อยจึงคำนึงถึงกิจกรรมและบทบาทภายในพื้นที่ และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร

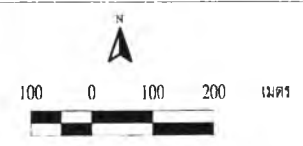
แผนที่ 5.6 การแบ่งพื้นที่ย่านเพื่อการวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

สัญลักษณ์

ที่มา : จากการวิเคราะห์

นางสาวปณิตตา ทองภูเบศร์ ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รวมทั้งยังใช้ทฤษฎีการรับรู้จินตภาพของเมือง ในการอธิบายองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองร่วมด้วย โดยสามารถแบ่งพื้นที่ย่อยออกเป็นย่านได้ 4 ย่าน ดังนี้

5.2.1.1 ย่านตลาดเก่า ตั้งอยู่บนถนนหลังสวนตั้งแต่สะพานลัดไปจนถึงบริเวณถนนหลังสวนซอย 3 ครอบคลุมถนนลูกเสือ และจุดตัดของถนนลูกเสือกับถนนเขาเงิน

5.2.1.2 ย่านตลาดปัจจุบัน ตั้งอยู่บนถนนหลังสวนในบริเวณที่ต่อเนื่องกับย่านตลาดเก่าไปจนสุดขอบเขตตำบลหลังสวนทางทิศตะวันตก รวมทั้งถนนซอยที่เชื่อมระหว่างถนนหลังสวนและถนนเขาเงิน ได้แก่ ถนนซุแซ 3 ถนนซุแซ 4 ถนนหลังสวนซอย 1 และถนนหลังสวนซอย 3

5.2.1.3 ย่านพักอาศัยถนนเขาเงิน ครอบคลุมพื้นที่ด้านในตั้งแต่ซอยจิตตราไปถึงถนนลูกเสือและถนนเลียบบทางรถไฟ

5.2.1.4 ย่านพักอาศัยฝั่งบางยี่ไร ครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ฝั่งขวาของสะพานลัดตามแนวเส้นทางรถไฟไปทางตะวันออกจนถึงแม่น้ำหลังสวน โดยจะครอบคลุมพื้นที่บริเวณห้าแยกศีรษะที่เป็นจุดเชื่อมต่อของถนนเขาเงินกับถนนพระราชาราชบุรี

5.2.2 การวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของย่าน

5.2.2.1 ย่านตลาดเก่า

1) ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมกับการใช้พื้นที่

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมกับการใช้ที่ดินนั้น จะพูดถึงลักษณะการใช้ที่ดินแต่ละประเภทที่มีผลต่อการลักษณะอาคาร รูปแบบอาคาร สถาปัตยกรรมและกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกันในแต่ละชุมชน โดยมีตัวแปรด้านระยะใกล้ไกลกับถนนสายหลักเพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างกัน สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

พื้นที่ย่านตลาดเก่าจะมีการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัย อันเป็นรูปแบบที่ต่อเนื่องมาจากอดีต เนื่องจากพื้นที่ย่านตลาดเก่าเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการปกครองและเป็นศูนย์กลางการค้าของเมืองหลังสวนในอดีต และสิ่งที่ยังหลงเหลือให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ก็คือรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ โดยในพื้นที่ย่านตลาดเก่า นั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ เป็นอาคารเรือนแถวไม้โบราณ เป็นเรือนไม้ที่มีความสูง 1-2 ชั้น มีรูปแบบศิลปะแบบไทยผสมผสานกับจีน ดังจะเห็นได้จากลวดลายฉลุต่างๆที่สะท้อนศิลปะจีนออกมาชัดเจน อันเนื่องมาจากประชาชนในตำบลหลังสวนจำนวนไม่น้อยมีเชื้อสายจีน รวมทั้งเจ้าเมืองหลังสวนก็เป็นคนเชื้อสายจีนเช่นกัน (คอซิมเต็ก ณ ระนอง) อาคารเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่อรองรับกิจ

กรรมด้านพาณิชย์กรรมเป็นหลัก เพราะคนจีนมักมีอาชีพค้าขาย โดยเรือนแถวเหล่านี้ตั้งอยู่บริเวณ ตั้งแต่ทางรถไฟมาจนถึงถนนหลังสวนซอย 3 และถนนลูกเสือตลอดทั้งสาย

ลักษณะรูปแบบของอาคารจะเป็นอาคารไม้ตั้งอยู่เรียงกันและในแต่อาคารมีการแบ่งพื้นที่เป็นห้องๆ อาคารหนึ่งจะมีห้องประมาณ 2-4 ห้อง แต่ละห้องมีหน้ากว้างประมาณ 4 เมตร ซึ่งเป็นห้องแถวที่มีพื้นที่ด้านหน้าน้อยแต่จะเป็นพื้นที่ในแนวลึกมากกว่า โดยมีความยาวจากด้านหน้าเข้าไปประมาณ 9-11 เมตร ลักษณะของอาคารที่เป็นห้องแถวนี้มีความสัมพันธ์กับกรรมสิทธิ์ที่ดิน เนื่องจากที่ดินส่วนใหญ่ในชุมชนจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีด้านกว้างติดถนนและยาวเข้าไปด้านหลังพื้นที่ โดยเป็นแนวทางการจัดสรรพื้นที่ที่ถูกวางแผนไว้แล้ว โดยแต่เดิมเจ้าของพื้นที่จะเป็นเจ้าของรายใหญ่เพียงไม่กี่ราย แต่ต่อมาเมื่อมีคนเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นจึงมีการแบ่งขายเป็นพื้นที่ย่อยให้กับเจ้าของแต่ละรายไป โดยมีการแบ่งเป็นพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานไปตามแนวถนนถือเป็นการจัดสรรเพื่อการค้า โดยพื้นที่ในบริเวณนี้มีฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครองและศูนย์กลางการค้าของเมืองในอดีต ดังนั้นการใช้พื้นที่ในเขตพาณิชย์กรรมเช่นนี้ จึงต้องมีการใช้ที่คุ้มค่าที่สุด อีกประการหนึ่งคือ ถนนหลังสวนเป็นแกนหลักของเมืองที่มีบทบาทเป็นตัวนำเข้าสู่พื้นที่ที่เชื่อมต่อการค้าขาย ทำให้ลักษณะรูปแบบอาคารที่สร้างขึ้นมา เป็นอาคารที่มีการใช้สอยเพื่อพาณิชย์กรรมตามการแบ่งกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยเป็นห้องแถวที่มีพื้นที่ด้านหน้าเป็นที่เปิดโล่ง มีหลังคาหรือชานชั้นบนทำหน้าที่เป็นที่บังแดดบังฝนให้กับคนที่เดินผ่านไปมา เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่เชื่อมต่อการค้า เนื่องจากการบริการและการอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าในการเดินเลือกชมสินค้าได้สะดวกยิ่งขึ้น ลักษณะอาคารเช่นนี้จะมีความคล้ายคลึงกับอาคารแบบชิโน-โปรตุกีสในจังหวัดภูเก็ตและในเกาะปีนัง ซึ่งมีที่เปิดโล่งด้านหน้า มีหลังคาบังแดดฝน เพื่อประโยชน์ด้านการค้าเช่นกัน แต่ต่างกันตรงที่ในพื้นที่ย่านตลาดเก่าแห่งนี้เป็นอาคารที่ทำด้วยไม้จากวัสดุที่มีในพื้นที่ ส่วนอาคารแบบชิโน-โปรตุกีสจะเป็นอาคารตึก ลักษณะอาคารเรือนไม้ในชุมชนแห่งนี้ได้รับอิทธิพลในการสร้างจากแนวคิดของชาวจีนที่เน้นประโยชน์เพื่อการค้าที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาในท้องถิ่น เนื่องจากสภาพทั่วไปของพื้นที่ตำบลหลังสวนจะเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำหลังสวนและล้อมรอบด้วยภูเขา ทำให้มีอากาศชื้น และมีฝนตกสม่ำเสมอ รวมทั้งง่ายต่อการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ ดังนั้นในการสร้างอาคารที่อยู่อาศัยจึงสร้างเป็นอาคารสองชั้น โดยชั้นล่างเป็นการใช้สอยเพื่อการค้า ชั้นบนเป็นที่พักอาศัยและเป็นที่พักสินค้าไปในตัว อาคารเรือนไม้จะมีเสามาอยู่ด้านหน้าอาคารเป็นส่วนค้ำรองรับชานชั้นบน และเนื่องจากสภาพพื้นที่ที่กล่าวไว้ข้างต้นทำให้ดินมีความชื้นสูง ดังนั้นเสาที่ทำด้วยไม้จึงต่อการผุพังง่ายและการถูกแมลงทำลาย ตรงฐานเสาจึงมีอิฐ หิน หรือปูนรองใต้ฐานเสาเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว เป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหา ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงให้คงทนถาวรยิ่งขึ้น ด้วยการหล่อซีเมนต์ตรงฐานเสา และผสมผสานโดยใช้เสาเป็นเสาปูนแทนเสาไม้

แผนที่ 5.6 กลุ่มอาคารต่างๆในย่านตลาดเก่า

อาคารห้องแถวไม้ชั้นเดียวของชาวจีน

เรือนแถวไม้เรียงตัวกันริมถนนหลังสวน

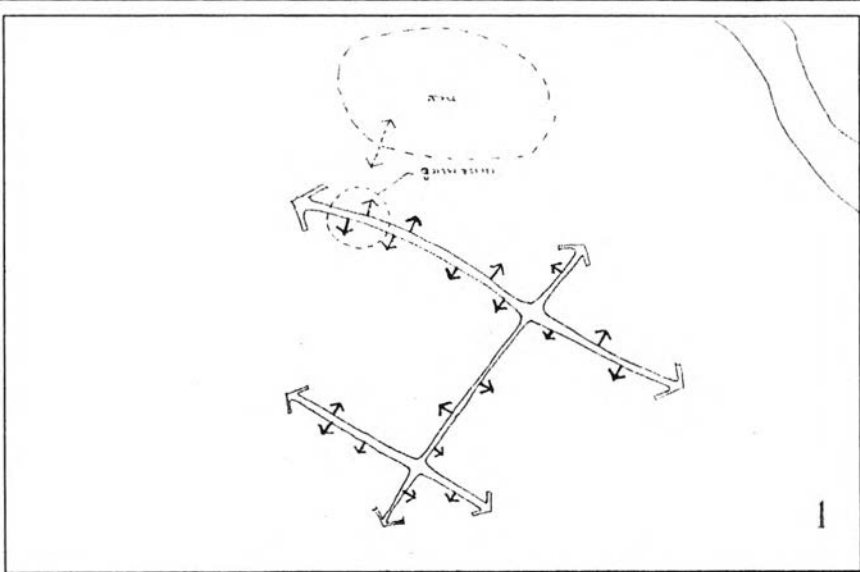
ตึกแถวไม้สองชั้นริมถนนลูกเสือ

ลวดลายฉลุบนระเบียงชั้นสองของบ้านสัจจวิไล

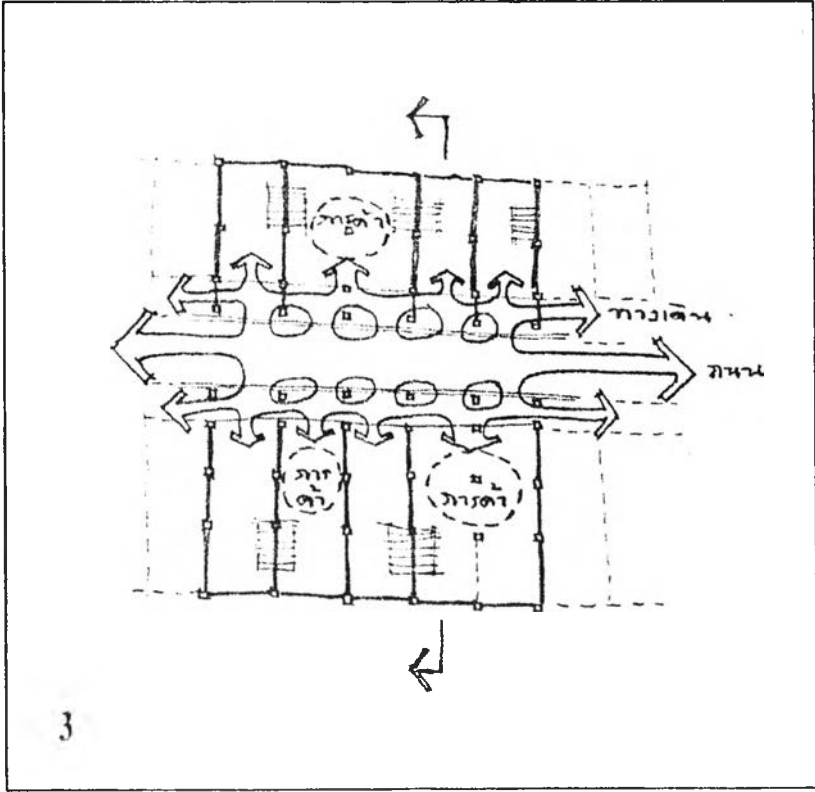
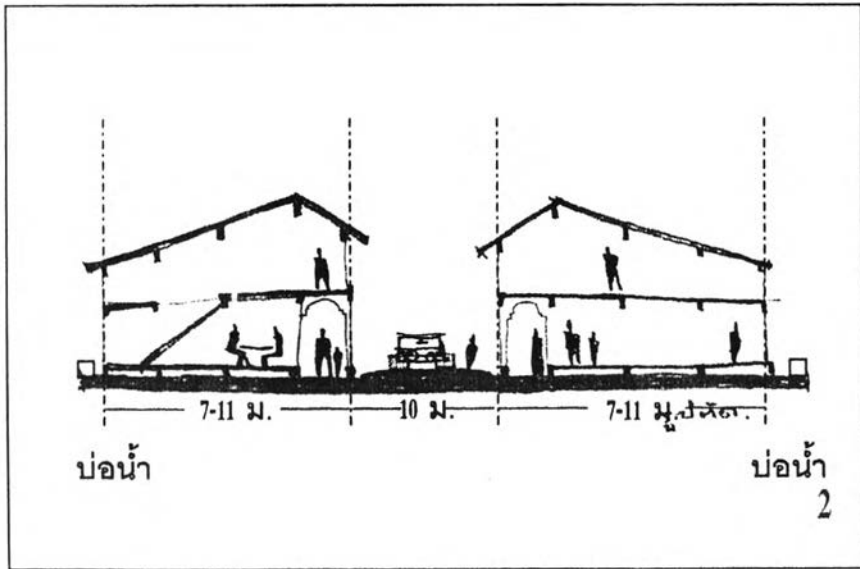

กลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม
กลุ่มอาคารอื่นๆ

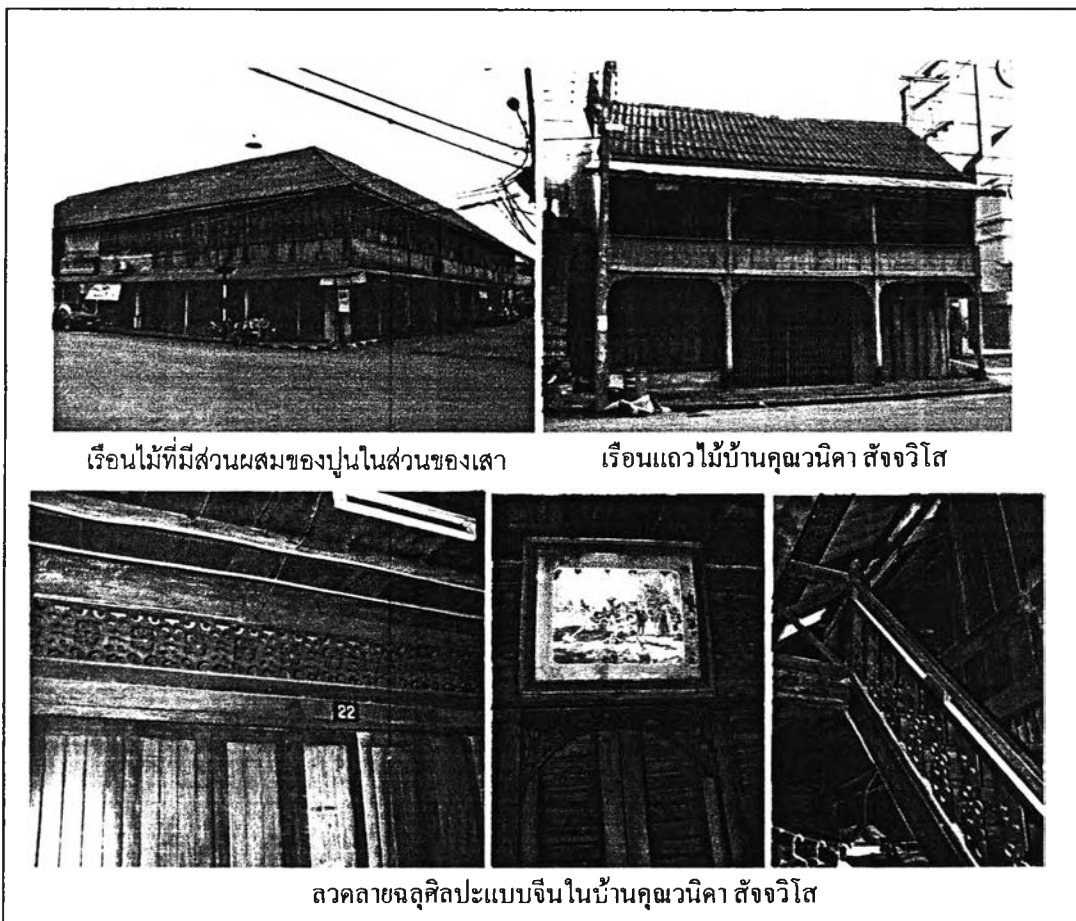

แผนที่ 5.7 ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับการใช้พื้นที่

- 1 การวางตัวของอาคารที่สัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน
- 2 ภาพตัดขวางรูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารเรือนแถวไม้
- 3 ผังกิจกรรมการใช้พื้นที่อาคาร

รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การผสมกันระหว่างไม้และปูน เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับเรือนแถวไม้โบราณ โดยตั้งอยู่ด้านใต้ของถนน หลังสวน อาคารรูปแบบนี้เป็นการพัฒนามาจากเรือนแถวไม้ที่ตั้งอยู่บนถนนหลังสวนดั้งเดิม แต่โดยภาพรวมรูปแบบอาคารแบบนี้ก็ได้ทำให้ภาพของเรือนแถวไม้โบราณเสียไป เพราะการใช้ปูนซีเมนต์ส่วนใหญ่จะใช้เป็นเสาไม้ไม่ได้เป็นตัวอาคาร แต่จะมีการต่อเติมภายในอาคารบ้างบางส่วน ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารเรือนไม้เหล่านี้เป็นการผสมศิลปะแบบจีนร่วมด้วย โดยสื่อออกมาในรูปของลวดลายช่องลมของอาคารที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ในการสร้างอาคารเหล่านี้จะใช้ช่างชาวจีนเป็นผู้ก่อสร้าง โดยอาคารแต่ละหลังจะมีลวดลายต่างกันแล้วแต่เจ้าของจะออกแบบ วัสดุที่สร้างจะเป็นวัสดุภายในท้องถิ่น ได้แก่ ดันไม้ในป่าเมืองหลังสวน ไม้ส่วนใหญ่จะใช้ไม้เนื้อแข็งเพื่อความคงทน เช่น ไม้เคี่ยม จะใช้ทำเป็นโครงสร้างของอาคาร และไม้หลุมพอง จะใช้เป็นฝาผนังของอาคาร

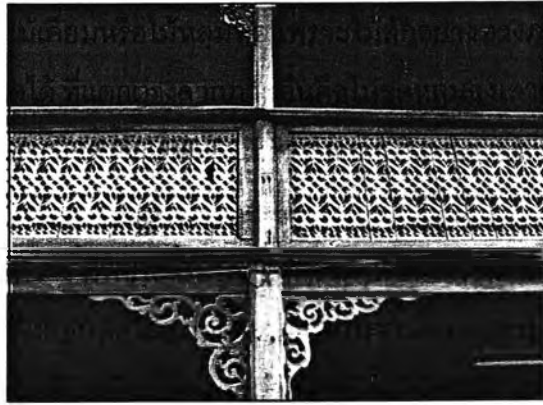

ภาพที่ 5.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนไม้โบราณในย่านตลาดเก่า

ไม้สองชนิดนี้จะหาได้ง่ายในพื้นที่นี้ เช่น บ้านของนางวนิดา สัจจิโส เป็นเรือนแถวไม้ที่มีอายุร่วม 100 ปี ลักษณะเป็นบ้าน 2 ชั้น มี 3 ห้องทั้งชั้นบนและชั้นล่าง สร้างด้วยไม้เคี่ยมและไม้หลุมพ้อ ประตูทางเข้าออกด้านหน้าเป็นประตูเพี้ยมพับต่อยาวทั้งแผง เหนือประตูเป็นช่องแสงไม้ฉลุลายดอกไม้ ฝีมือช่างท้องถิ่น ด้านหน้าชั้นที่ 1 มีเสารองรับระเบียงชั้นที่ 2 ตรงสวนมุมเสาดอนบนตกแต่งด้วยไม้ฉลุลายประดับทุกมุม แต่ละห้องมีบันไดขึ้นสู่ชั้น 2 ทำด้วยไม้อยู่ตรงมุมด้านในของห้อง ชั้น 2 มีประตูเพี้ยมต่อยาวทั้งแผง สามารถเปิดออกสู่ระเบียงด้านนอกได้ เหนือประตูมีช่องแสงไม้ฉลุลาย ประตูเพี้ยมบางแผงมีลายฉลุไม้แทรกอยู่ ระเบียงทำด้วยไม้ฉลุลายเรียงต่อกันโดยรอบ เครื่องบนของอาคารยังอยู่ในสภาพดี ฝ้าเพดานทำด้วยไม้จริง เปลี่ยนแปลงเฉพาะส่วนหลังคาเท่านั้น จากเดิมที่เป็นกระเบื้องว่าวมาเป็นสังกะสีลอนเล็กและลอนใหญ่¹ ในปัจจุบันบ้านหลังนี้ยังคงยืนหยัดอยู่ท่ามกลางตึกสมัยใหม่ที่สร้างขึ้นทดแทน

เรือนแถวไม้ที่มีช่องทางเดินด้านหน้าเพื่อประโยชน์ด้านการค้า และเสาดอาคารรองรับด้วยปูนซีเมนต์ตามรูปแบบภูมิปัญญาในอดีต

ลวดลายฉลุตรงระเบียงและช่องลมของบ้านนางวนิดา สัจจิโส ที่แสดงถึงศิลปะแบบจีน มีอายุร่วม 120 ปี

เรือนแถวไม้โบราณวางตัวอยู่สองฝั่งถนนหลังสวน มุมมองจากสะพานลวด

ภาพที่ 5.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรือนแถวไม้บนถนนหลังสวนและถนนลูกเสือ

¹ ทวีลาภ การะเกด, "มองเมืองเก่า," มติชนรายวัน (3 กรกฎาคม 2545): 23.

นอกจากเรือนแถวไม้สองชั้นที่พบได้ในบริเวณถนนหลังสวนแล้ว ยังมีลักษณะของเรือนไทยภาคใต้โบราณที่ยังคงเอกลักษณ์ให้เห็นในพื้นที่ คือ เรือนเครื่องสับ ซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปี และเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมโบราณที่ยังคงสภาพความสวยงามในปัจจุบัน โดยเรือนเครื่องสับจะเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับคนฐานะดีซึ่งเรือนเครื่องผูกซึ่งเรือนเครื่องผูกจะเป็นกระท่อมแบบง่ายๆ ใช้นิไฉนเป็นโครงสร้างแล้วผูกด้วยหวาย หลังคามุงจากหรือแฝก ไม่นิยมกันฝาห้อง แต่จะใช้ม่านกันห้องนอนแทนให้เป็นสัดส่วน ไม่มีรั้ว ปลูกติดๆกันเป็นหมู่บ้าน เพื่อจะได้ช่วยเหลือกันใกล้ชิด ว่ากันว่าเพราะพ่อบ้านเป็น 'ชาวเล' ต้องออกทะเลเป็นประจำที่ละหลายๆวัน ปลอ่ยแม่บ้านและลูกๆเอาไว้ทางบ้านตามลำพัง ก็ต้องอาศัยความใกล้ชิดของชุมชน เพื่อดูแลและช่วยเหลือหากมีภัยต่างๆให้ ดีกว่าจะปลูกบ้านอยู่โดดเดี่ยวห่างจากผู้อื่น โดยเรือนเครื่องผูกนี้จะเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชนริมทะเลเป็นส่วนใหญ่ แต่ในพื้นที่ย่านตลาดเก่านี้ จะพบรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรือนเครื่องสับและเรือนแถวไม้สองชั้นที่มีแนวสันหลังคาขนานกับถนนเพื่อกิจกรรมทางการค้า โดยเรือนเครื่องสับนั้นจะมีการสร้างซับซ้อนกว่าเรือนเครื่องผูก โดยปลูกด้วยไม้เคี่ยมหรือไม้หลุมพ้อ เพราะไม้สักอย่างทางภาคเหนือหายากแทบไม่มีเลย ยกได้สูงพอคนลอดได้ ที่แตกต่างจากภาคอื่นคือไม่ซุดหลุมลงเสาเอก แต่จะใช้แท่งหินหรือคอนกรีตฝังลง在地 ให้พื้นบนโผล่ขึ้นเหนือดินแล้ววางเสาบานลงบนแท่น แล้วใช้ไม้เนื้อแข็งอย่างไม้ตง ร้อยทะลุจากโคนเสาหัวบ้านไปจนถึงโคนเสาท้ายบ้านเพื่อยึดไว้ให้มั่นคง ตัวเรือนมีความยาวเป็นสองช่วงของความกว้าง มีพื้นระเบียงลดต่ำกว่าตัวเรือนใหญ่ และมีนอกชานลดต่ำกว่าพื้นระเบียงอีกที หลังคาจั่วตั้งโค้งแอ่นติดไม้แผ่นบันลุมแบบหางปลา มุงกระเบื้อง และมีกันสาดยื่นออกไปกว้างคลุมสามด้าน สมกับอยู่ในสถานที่ฝนชุก ระเบียงก็มีชายคาคลุมไว้เช่นกัน แล้วแยกเรือนครัวออกไปต่างหาก เรือนพวกนี้จะสร้างเพิ่มเป็นเรือนหมู่ประมาณ ๓-๔ เรือน สำหรับลูกหลานเมื่อแต่งงานแยกออกไปอยู่อีกเรือนหนึ่ง เรือนเครื่องสับในย่านตลาดเก่าตั้งอยู่บริเวณถนนหลังสวนตรงมุมจุดตัดของถนนหลังสวนซอย 3 โดยเป็นเรือนเครื่องสับที่มี 3 คูหา ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของร้านอาหารแม่เจ็ลียว

เรือนเครื่องสับอายุร่วม 100 ปี ที่ยังคงเหลือให้เห็นในพื้นที่ย่านตลาดเก่า
อาคารลักษณะนี้แต่เดิมยังมีอาคารสมาคมพ่อค้าชาวจีนอีกหนึ่งแห่ง แต่ปัจจุบันอาคารนั้นถูกรื้อทิ้งไปแล้ว

ภาพที่ 5.3 เรือนแถวไม้ในพื้นที่ย่านตลาดเก่า

5.2.2.2 ย่านตลาดใหม่

รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารในย่านตลาดใหม่เป็นอาคารตึกแถวที่สร้างด้วยปูน และตั้งอยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องกับเรือนแถวไม้โบราณ โดยตั้งอยู่บริเวณถนนหลังสวนซอย 3 ไปจนถึงถนนชูแซ 4 ซึ่งเป็นขอบเขตของพื้นที่ และครอบคลุมบริเวณถนนชูแซ 3 ถนนเขาเงิน และถนนหลังสวนซอย 1 อาคารตึกแถวดังกล่าวจะเป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อการค้าและพาณิชย์กรรมเป็นหลัก โดยบริเวณนี้ถือเป็นย่านการค้าในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นที่รวมของกิจกรรมการค้าหลักของเทศบาลตำบลหลังสวน

จากที่กล่าวมาข้างต้นว่าการใช้พื้นที่ในชุมชนในย่านตลาดนั้นเป็นการใช้พื้นที่เพื่อการค้าเป็นหลัก ดังนั้นอิทธิพลของการแบ่งซอยกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ให้เป็นแนวยาวตั้งฉากกับถนนแกนของเมืองจึงมีผลต่อรูปแบบของอาคารและสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ลักษณะของตึกแถวจะเป็นรูปทรงเดียวกับเรือนแถวไม้เนื่องจากได้รับอิทธิพลเดียวกัน เพียงแต่ตึกแถวเหล่านี้เป็นการสร้างในยุคสมัยที่มีการพัฒนาเข้าสู่พื้นที่แล้ว ดังนั้นอาคารตึกแถวจะมีหน้ากว้างอยู่ในระยะประมาณ 4-4.50 เมตร แต่จะมีความยาวที่น้อยกว่า โดยจะเน้นการใช้ประโยชน์ไปในแนวดิ่งคือเพิ่มจำนวนชั้นที่มากขึ้น ตึกแถวในพื้นที่ชุมชนในย่านตลาดจะมีความสูงแตกต่างกันตามอายุของอาคาร โดยส่วนใหญ่อาคารที่มีอายุประมาณ 10-40 ปี จะเป็นตึกแถว 1-2 ชั้น ส่วนอาคารที่มีอายุไม่เกิน 10 ปีจะมีการสร้างสูงเป็น 3 ชั้น ซึ่งถือเป็นจำนวนชั้นของอาคารที่สูงที่สุดในชุมชนในย่านตลาด ตึกแถวเหล่านี้สร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกับตลาดสดเทศบาลตำบลหลังสวน อันเป็นจุดศูนย์รวมของการค้าที่สำคัญของเมือง โดยตึกแถว 1-2 ชั้นจะวางตัวอยู่รอบบริเวณอาคารตลาดสดติดกับถนนต่างๆ ในหมู่ตึกแถวเหล่านี้จะมีอาคารที่เกิดขึ้นใหม่อายุไม่เกิน 10 ปี เป็นตึกแถวสูง 3 ชั้น ตั้งอยู่บริเวณถนนชูแซ 4 เชื่อมต่อกับถนนหมู่บ้านอวยชัย และกระจายอยู่ริมถนนหลังสวนบริเวณจุดติดกับถนนหลังสวนซอย 3 ซึ่งบริเวณเหล่านี้เป็นพื้นที่ของเรือนแถวไม้โบราณมาก่อนแต่มีการรื้อทิ้งแล้วสร้างใหม่ขึ้นทดแทน อันเนื่องจากเกิดไฟไหม้ในพื้นที่ ส่วนตึก 3 ชั้นบริเวณ

แผนที่ 5.6 กลุ่มอาคารต่างๆในย่านตลาดเก่า

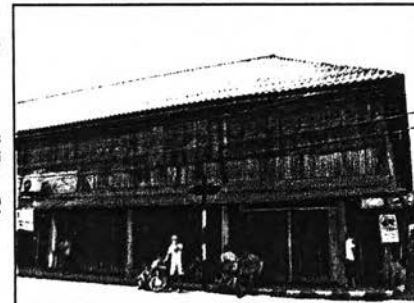
ลวดลายฉลุบนระเบียงชั้นสองของบ้านสัจจวิไล

อาคารห้องแถวไม้ชั้นเดียวของชาวจีน

เรือนแถวไม้เรียงตัวกันริมถนนหลังสวน

ตึกแถวไม้สองชั้นริมถนนลูกเสือ

กลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

กลุ่มอาคารอื่นๆ

ถนนลูกเสือนั้น เกิดจากการรื้อห้องแถวไม้ที่มีสภาพทรุดโทรมทิ้งแล้วสร้างอาคารตึกเพื่อการอยู่อาศัยทดแทน

รูปแบบสถาปัตยกรรมตึกแถวเหล่านี้ไม่ได้แสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นดังเช่นเรือนแถวไม้โบราณ แต่ตึกแถวเหล่านี้เป็นอาคารที่มีบทบาทในด้านการค้าที่เข้มข้นกว่าเรือนแถวไม้อันเป็นย่านตลาดเก่าเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 5.4 ตึกแถวภายในย่านตลาดใหม่

5.2.2.3 ย่านพักอาศัยบริเวณถนนเขาเงิน

เป็นย่านพักอาศัยที่มีพื้นที่อยู่บริเวณด้านหลังแนวถนนที่ถัดเข้าไปจากริมถนนสายหลัก มีถนนซอยเข้าถึงภายในพื้นที่ พื้นที่ดังกล่าว คือ บริเวณด้านหลังถนนเขาเงินครอบคลุมพื้นที่ซอยจิตตรา ถนนเขาเงินซอย 5 และถนนเขาเงินซอย 3 รวมทั้งพื้นที่ด้านหลังของอาคารริมถนนหลังสวน และถนนสุขประชา

เนื่องจากมูลค่าทางเศรษฐกิจของพื้นที่ในชุมชนในย่านตลาดที่มีมูลค่าสูง ทำให้การจัดสรรที่ดินภายในเขตชุมชนแห่งนี้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน นั่นคือ เป็นการจัดสรรเป็นพื้นที่ย่อยเพื่อเอื้อประโยชน์ด้านการค้าเป็นหลักไม่เว้นแม้แต่บริเวณที่ไม่ได้อยู่ติดถนนสายหลัก ดังนั้นพื้นที่ด้านหลังถนนในแต่ละสายก็จะมีลักษณะของที่ดินที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยหันด้านกว้างเข้าหาถนนซอยเช่นกัน แต่ลักษณะที่แตกต่างจากพื้นที่ริมถนนสายหลัก คือ พื้นที่ด้านหลังแนวถนนนี้จะมีการใช้ที่ดินประเภทสวน และพื้นที่รกร้างร่วมอยู่ด้วย

พื้นที่บริเวณนี้มีการใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัยมากกว่าการค้าขาย รูปแบบทางสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่จะเป็นบ้านหรืออาคารเดี่ยวที่เกาะตามแนวถนนซอย คือ ถนนเขาเงินซอย 5 ถนนเขาเงินซอย 3 ซอยจิตตรา และถนนสุขประชา และเนื่องจากเป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยทำให้อาคารส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่ติดกันเป็นแนวยาวเหมือนพื้นที่พาณิชย์กรรม ดังนั้นพื้นที่บริเวณนี้จะประกอบไปด้วยอาคารที่ตั้งกระจายตัวอยู่ริมถนนซอย ซึ่งมีทั้งอาคารเดี่ยว อาคาร

แผนที่ 5.8 กลุ่มอาคารต่างๆในย่านตลาดใหม่

อาคารตลาดสดเทศบาลตำบลหลังสวน

ย่านตลาดริมถนนหลังสวน

กลุ่มตึกแถวกลางเก่ากลางใหม่

กลุ่มตึกแถวเก่า

กลุ่มตึกแถวใหม่

อาคารตึกแถว 2-3 ชั้นเรียงตัวกันริมถนนหลังสวน

พาณิชย์ และห้องแถว โดยอาคารในบริเวณนี้จะเป็นอาคารเดี่ยวมากที่สุด ส่วนที่เหลือจะเป็นอาคารพาณิชย์และห้องแถว อาคารส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างอาคารเป็นคอนกรีตชั้นเดียว อายุของอาคารจะมีความแตกต่างกันโดยมีทั้งอาคารที่มีอายุเก่าแก่ตั้งอยู่บริเวณถนนลูกเสือซึ่งมีอายุประมาณ 40-60 ปี ส่วนอาคารในถนนเขาเงินซอย 5 จะมีอายุอยู่ระหว่าง 10-40 ปี

โดยภาพรวมแล้ว จำนวนอาคารในบริเวณนี้มีความเบาบางเมื่อเทียบกับที่ริมถนนสายหลัก ซึ่งเหมาะกับการอยู่อาศัยเนื่องจากไม่มีความแออัด และมีพื้นที่ว่างมากพอที่จะทำให้เกิดความรู้สึกสะดวกสบายในการอยู่อาศัย กิจกรรมภายในพื้นที่บริเวณนี้จะเป็นกิจกรรมที่สืบเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยจะมีกิจกรรมด้านการค้าอยู่บ้างในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นร้านขายของชำเล็กๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการบริโภคที่ต้องการจับจ่ายใช้สอยอย่างเร่งด่วน ไม่ต้องเดินทางเข้าไปในตลาด แต่กิจกรรมนี้ก็อยู่เบาบางเช่นกัน เนื่องจากพื้นที่ตลาดกับพื้นที่พักอาศัยอยู่ไม่ไกลกัน ทำให้คนส่วนใหญ่นิยมจับจ่ายใช้สอยกันในบริเวณตลาดเป็นหลัก

5.2.2.4 ย่านพักอาศัยบริเวณฝั่งบางยี่โร

พื้นที่บริเวณฝั่งบางยี่โรมีการใช้พื้นที่แบ่งเป็น 5 ประเภทหลัก คือ ที่อยู่อาศัย อุตสาหกรรม สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันราชการ โดยพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยจะมีมากที่สุดเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชน และรองลงมาคือ สถาบันราชการ สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ซึ่งการใช้พื้นที่แต่ละประเภทเหล่านี้เป็นการใช้พื้นที่ที่ถูกวางแผนไว้ให้เป็นบริเวณของที่อยู่อาศัยและหน่วยงานต่างๆเป็นหลัก สังเกตได้ว่าพื้นที่ชุมชนฝั่งบางยี่โรจะไม่มีกิจกรรมด้านพาณิชย์กรรมโดยเฉพาะ แต่ กิจกรรมในด้านการค้าและการพาณิชย์กรรมของชุมชนฝั่งบางยี่โรนี้ จะเป็นกิจกรรมที่รวมอยู่ในพื้นที่ของที่อยู่อาศัย โดยเป็นการค้ารายย่อยที่มีประเภทสินค้าน้อย ร้านค้าเหล่านี้จะเป็นร้านของชำเป็นหลัก เนื่องจากการวางแผนการใช้ที่ดินของเมืองในอดีตที่ได้กำหนดให้มีพื้นที่การค้าหลักของตำบลหลังสวนอยู่ในย่านตลาดหลังสวน และกำหนดให้หน่วยงานของทางราชการ สถานศึกษา และศาสนสถานตั้งอยู่ในพื้นที่ฝั่งบางยี่โร เป็นการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางการกระจายความเจริญออกสู่พื้นที่ฝั่งตะวันตก เนื่องจากสภาพพื้นที่ฝั่งตะวันออกมีข้อจำกัดในการขยายตัวเพราะติดกับแม่น้ำหลังสวนทั้งด้านเหนือและด้านตะวันออก ส่วนฝั่งตะวันตกฝั่งชุมชนในย่านตลาดเป็นพื้นที่ราบที่สามารถขยายพื้นที่ชุมชนออกไปได้สะดวกและสอดคล้องกับเส้นทางคมนาคมสายประธาน คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ทำให้พื้นที่ชุมชนในย่านตลาดมีการใช้ที่ดินด้านพาณิชย์กรรมที่เข้มข้น และในส่วนของชุมชนฝั่งบางยี่โรนั้น เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นศูนย์กลางการค้าและการปกครองของเมืองหลังสวนในอดีตก่อนที่จะมีการย้ายศูนย์กลางการปกครองไปสู่ชุมชนย่านตลาดหลังสวน ดังนั้นในพื้นที่บริเวณนี้จึงเป็นแหล่งรวมของ ศาสนสถาน สถาบันราชการ และสถานศึกษาหลักของเมือง และหลังจากการย้ายศูนย์กลางการ ปก

ครองไปสู่ชุมชนในย่านตลาดนั้น การค้าต่างๆภายในชุมชนที่เคยเจริญก็เริ่มเสื่อมลงไป พื้นที่แห่งนี้จึงเป็นเพียงที่ตั้งของศาสนสถานเก่าแก่ สถานศึกษา และสถานที่ราชการ อันเป็นสิ่งที่หลงเหลือจากการเป็นศูนย์กลางเมืองมาแต่อดีต

เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนฝั่งบางยี่โรมีขนาด 0.98 ตารางกิโลเมตร และมีรูปร่างเป็นแนวยาวขนานไปกับแม่น้ำหลังสวน ภายในพื้นที่มีถนนสายหลักเป็นแนวแกนคือ ถนนหลังสวน ดังนั้นรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และการก่อสร้างอาคารต่างๆจึงตั้งเรียงตัวอยู่ริมฝั่งถนน ส่วนพื้นที่ด้านหลังแนวถนนนั้นจะเป็นพื้นที่สวนผลไม้ต่างๆ เช่น มังคุด เงาะ เป็นต้น ซึ่งมีพื้นที่รวมประมาณ 0.27 ตารางกิโลเมตร โดยอยู่ในบริเวณด้านหลังอาคารไปจนสุดเขตพื้นที่ตำบลหลังสวนติดแม่น้ำหลังสวนและแนวเขตด้านใต้ ดังนั้นการใช้พื้นที่ที่มีการก่อสร้างอาคารในชุมชนฝั่งบางยี่โรจึงมีประมาณ 0.71 ตารางกิโลเมตร โดยเป็นพื้นที่ของอาคารจริงเพียง 0.085 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเมื่อเทียบในสัดส่วนของอาคารกับพื้นที่จะเห็นว่า การใช้พื้นที่ในชุมชนนี้เป็นการใช้แบบเบาบางแตกต่างชุมชนในย่านตลาดซึ่งเป็นเขตพาณิชย์กรรมจะมีการใช้อาคารหนาแน่น ดังนั้นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในชุมชนฝั่งบางยี่โร จึงเป็นลักษณะของอาคารเดี่ยวที่มีพื้นที่ใช้สอยอย่างสะดวกสบายไม่แออัด เพราะเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารในพื้นที่ชุมชนฝั่งบางยี่โรโดยส่วนใหญ่จะเป็นบ้านหรืออาคารเดี่ยวที่มีเนื้อที่ภายในตัว ซึ่งจะสอดคล้องกับลักษณะกรรมสิทธิ์ที่ดินของพื้นที่แห่งนี้ที่จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีขนาดพื้นที่กว้างกว่าในชุมชนในย่านตลาด เนื่องจากเป็นที่ดินที่รวมตัวบ้านหรืออาคารไว้ด้านในและรอบๆบ้านจะมีพื้นที่โล่งเพื่อการใช้สอยอย่างอื่น ลักษณะที่ดินที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากในพื้นที่ชุมชนบางยี่โรตั้งแต่อดีตจะเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยที่อยู่ร่วมกับชาวจีน โดยชาวไทยจะอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ของพื้นที่ ชุมชนชาวจีนจะตั้งอยู่บริเวณริมสะพานบางยี่โรในปัจจุบัน บนถนนหลังสวนซอย 12 เลียบแม่น้ำหลังสวน ดังนั้นในส่วนใหญ่ของพื้นที่จะมีรูปแบบอาคารที่เป็นบ้านเดี่ยว โดยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้สองชั้นที่มีอาณาบริเวณ และมีรั้วกันขอบเขต ซึ่งรูปแบบของอาคารจะมีความหลากหลายไม่คล้ายกันเหมือนเช่นในชุมชนในย่านตลาด เพราะกรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนใหญ่ในพื้นที่แห่งนี้จะเป็นของเจ้าของบ้านโดยตรง ดังนั้นรูปแบบอาคารก็จะแตกต่างกันตามรสนิยมและความพึงพอใจของเจ้าบ้าน โดยจากการสำรวจพบว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชนฝั่งบางยี่โร จะมีลักษณะดังนี้

บ้านเดี่ยว จะมีทั้งบ้านเดี่ยวชั้นเดียวที่มีโครงสร้างเป็นไม้และเป็นคอนกรีตกระจายอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับอาคารเทศบาลตำบลหลังสวน และฝั่งตรงข้ามโรงเรียนสวนศรีวิทยาไปจนถึงสะพานบางยี่โร และบริเวณส่วนบ้านสองชั้นจะเป็นทั้งการสร้างด้วยไม้เพียงอย่างเดียวและมีโครงสร้างผสมกันระหว่างคอนกรีตกับไม้ โดยชั้นล่างจะเป็นคอนกรีตส่วนชั้นบนจะเป็นไม้ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับศาลจังหวัดหลังสวนและฝั่งตรงข้าม

ของโรงเรียนสวนศิวิทยาเช่นกัน บ้านเดี่ยวจะเป็นบ้านที่ต้องการพื้นที่โดยรอบ ดังนั้นจะเห็นว่า บ้านเดี่ยวส่วนใหญ่ในตำบลหลังสวนจะอยู่ในอาณาเขตของสวนด้วย ลักษณะบ้านจะเป็น บ้าน 2 ชั้น มีทั้งที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง และสร้างเป็นไม้กึ่งปูน สำหรับบ้านเดี่ยวที่สร้างด้วยไม้ทั้ง หลังมักเป็นบ้านที่มีอายุเก่าแก่ มีลวดลายฉลุสวยงามด้วยศิลปะพื้นถิ่น บ้างก็เป็นบ้านชั้นเดียวได้ ทุนสูงที่ถูกดัดแปลงต่อเติมให้เป็นบ้าน 2 ชั้นเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย และในการต่อเติมนั้นเนื่องจาก วัสดุที่เหมือนเดิมยาก และมีราคาแพง ดังนั้นจึงเกิดการต่อเติมผสมระหว่างไม้กับปูน ดังจะเห็น เป็นบ้าน 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นปูน ชั้นบนเป็นไม้ แต่ยังคงมีลวดลายโบราณที่สวยงาม เช่น บ้านรัช เวย์ เป็นต้น โดยบ้านนี้มีลักษณะเป็นเรือนปั้นหยา หลังคามุงด้วยกระเบื้องว่าว หลังคามีมุขยื่น ชั้นล่างเปลี่ยนแปลงรูปทรงด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ประตูหน้าต่างถูกเปลี่ยนใหม่หมด แต่ศิลปะ กรรมพื้นถิ่นที่ยังคงเหลืออยู่ก็คือ เหนือประตูทางเข้ามีจั่วไม้ฉลุลายดอกไม้ แต่ปัจจุบันเพิ่งหลุดลง มา ชั้นบนมีช่องแสงทำด้วยไม้ตีในแนวตั้ง ฝาเรือนเป็นฝาสายบัว บานหน้าต่างเป็นบานไม้ประกบ 2 บาน เหนือช่องหน้าต่างมีช่องแสงเป็นไม้ฉลุลายในกรอบสี่เหลี่ยมตอนบนของเรือนได้ ส่วนหลัง คามีช่องแสงทำด้วยไม้ตีเรียงเป็นตารางรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด และส่วนชายคาตกแต่งด้วยไม้ ฉลุลายโดยรอบ²

บ้านเดี่ยวที่มีศิลปะแบบจีน ลักษณะหลังคาเป็นจั่วตัด เป็นบ้านที่ บ้านเดี่ยวภายในพื้นที่สวน เป็นบ้านไม้ 2 ชั้น หลังคาจั่ว นิยมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 7 มีการปรับปรุงด้านล่างเป็นคอนกรีต ชั้นเล่นกระเบื้องเป็นบ้านที่นิยมสร้างสมัยรัชกาลที่ 8

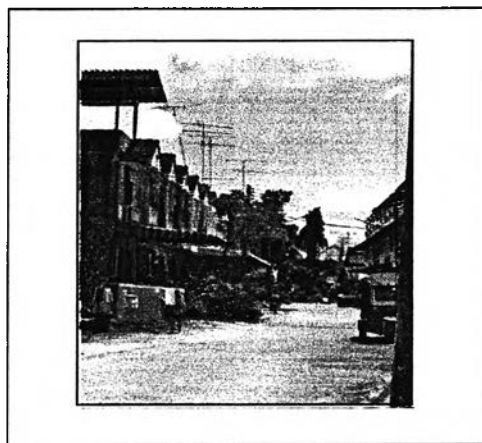

บ้านเดี่ยว 2 ชั้นได้ทุนสูง หลังคามนิลา สร้างในพื้นที่สวน ได้รับอิทธิพลจากภูมิปัญญา ห้องถื่นในการป้องกันน้ำท่วม และมีพื้นที่ด้านล่างไว้เก็บผลผลิตทางการเกษตร

ภาพที่ 5.5 บ้านเดี่ยวที่มีศิลปะแบบจีนและบ้านเดี่ยวแบบไทย

² ทวีลาภ การเกษตร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

บ้านจัดสรร บ้านจัดสรรในพื้นที่ชุมชนฝั่งบางยี่โร จะเป็นบ้านจัดสรรของเอกชน ที่ชื่อว่าหมู่บ้านอวยชัย 1 ตั้งอยู่บนถนนหลังสวนซอย 9 และถนนหลังสวนซอย 7 เป็นบ้านทาวน์เข้าที่โครงสร้างคอนกรีตชั้นเดียวและสองชั้นตั้งขนานกัน โดยมีถนนด้านหน้าระหว่างอาคาร เชื่อมต่อพื้นที่สู่ถนนพระราชราษฎร์ซอย 1 ได้

ภาพที่ 5.6 บ้านจัดสรรริมถนนหลังสวนบริเวณชุมชนฝั่งบางยี่โร

อาคารของหน่วยงานราชการและสถานศึกษา อาคารเหล่านี้จะมีรูปแบบเป็นอาคารเดี่ยวขนาดใหญ่มีความสูงตั้งแต่ 1-3 ชั้น โดยโครงสร้างอาคารจะเป็นคอนกรีตเพื่อความคงทน ลักษณะอาคารเป็นอาคารรูปแบบตึกแบบมีหลังคาในตัว อาคารเหล่านี้ได้แก่ อาคารที่ทำการเทศบาลตำบลหลังสวน อาคารเรียนโรงเรียนสวนศรีวิทยา ศาลจังหวัดหลังสวน และเรือนจำจังหวัดหลังสวน

อาคารเทศบาลตำบลหลังสวนหลังเก่า สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2501 ปัจจุบันปิดทำการแล้ว ตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับอาคารเทศบาลแห่งใหม่ ส่วนอาคารใหม่ตั้งอยู่ริมถนนหลังสวนในพื้นที่ชุมชนฝั่งบางยี่โร เป็นอาคารคอนกรีต 3 ชั้นมีหลังคา สร้างแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2546

ศาลจังหวัดหลังสวนเป็นอาคารคอนกรีตสูง 2 ชั้นมีหลังคา

อาคารเรือนจำอำเภอหลังสวน เป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้น มีรั้วกำแพงหนา

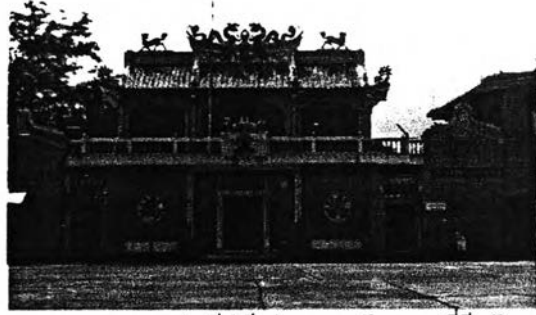
อาคารที่ว่าการอำเภอหลังสวน เป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้นมีหลังคาเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 5.7 รูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารหน่วยงานราชการในพื้นที่ชุมชนฝั่งบางยี่โร

อาคารของสถาบันศาสนา จะเป็นอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สื่อให้เราทราบได้ถึงลักษณะเฉพาะของอาคาร นั่นคือตัวอาคารจะมีองค์ประกอบของช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และลวดลายหน้าบรรณของโบสถ์ มีศาลาการเปรียญ หอระฆัง และเจดีย์ต่างๆ ที่จะแสดงให้เห็นถึงความ เป็นอาคารทางศาสนา อาคารดังกล่าวจะตั้งอยู่ในบริเวณวัดโตนดและวัดด่านประชากร นอกจากอาคารภายในวัดเหล่านี้ พื้นที่ชุมชนฝั่งบางยี่โร ยังมีอาคารที่มีรูปแบบเป็นศาลเจ้าจีนในพื้นที่ โดยตั้งอยู่บริเวณถนนหลังสวนซอย 12 เป็นที่ตั้งของศาลเจ้าบางยี่โรของชาวจีนแต้จิ๋ว เป็นอาคารปูนชั้นเดียวที่มีลวดลายแสดงถึงความเป็นจีน คือลายมังกรบริเวณหลังคา รูปบุษบาเทพเจ้าของจีน และกระดางรูปขนาดใหญ่เป็นสัญลักษณ์ อีกแห่งคือสมาคมพุทธประทีปหลังสวน ตั้งอยู่บนถนนหลังสวนใกล้กับเรือนจำ เป็นสมาคมชาวจีนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อประกอบพิธีตามประเพณี ลักษณะอาคารเป็นอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ มีทงหลังคาศิลปะแบบจีน และมีรูปปั้นเทพเจ้าของชาวจีนตั้งอยู่

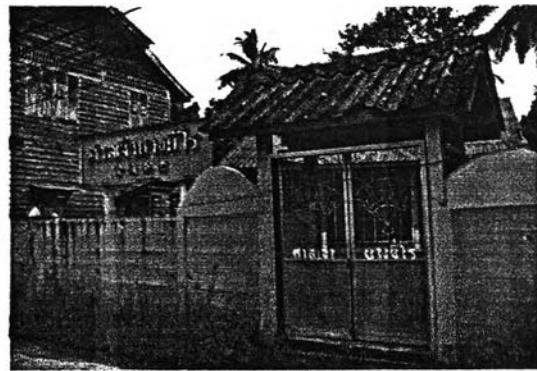
ศาลาการเปรียญและหอรบึงวัดโตนด มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของอาคารทางศาสนา มีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปี

อาคารสมาคมพุทธประทีป มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีหลังคาและโค้งประตูเป็นศิลปะแบบจีนแสดงเอกลักษณ์ของชาวจีน ชัดเจน

โบสถ์วัดด่านประชากรและหน้าบันทั้งสองด้านที่มีลวดลายต่างกัน

ศาลเจ้าบางยี่ไร เป็นอาคารชั้นเดียวที่มีลักษณะเด่น คือ มีกระถางธูปวางอยู่ด้านหน้า และมีรูปบูชาเทพเจ้าจีนอยู่ภายใน

ภาพที่ 5.8 รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารทางศาสนาในชุมชนฝั่งบางยี่ไร

5.สรุป

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมชนในตำบลหลังสวนมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดินนั่นคือ ในพื้นที่ชุมชนในย่านตลาดมีการใช้ที่ดินแบบพาณิชย์กรรมเพื่อกิจกรรมการค้าเป็นส่วนใหญ่ กอปรกับกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่นี้เป็นที่ดินแนวยาวตั้งฉากกับถนนหลังสวน ซึ่งเป็นการแบ่งซอยจัดสรรพื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรม ดังนั้นรูปแบบของที่ดินที่จำกัดจึงทำให้รูปแบบของอาคารเป็นไปตามรูปแบบของที่ดิน นั่นคือเป็นแนวยาวลึกลงไปด้านหลังของพื้นที่โดยมีหน้ากว้างติดถนนและสร้างเป็นอาคารเรือนแถวไม้ติดกัน โดยแต่ละอาคารจะมีแบ่งซอยเป็นห้องแถว 3-4 คูหา หน้ากว้างประมาณ 4 เมตร เพื่อประโยชน์ด้านการค้าขายอันเป็นกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีน ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นส่วนใหญ่ รูปแบบอาคารจะมีทางเดินด้านหน้าเปิดโล่งเชื่อมต่อกันระหว่างอาคาร สามารถเดินผ่านได้ตลอดแถวโดยมีหลังคาบังแดดบังฝน ลักษณะนี้เป็นการสร้างอาคารที่เอื้อต่อการค้าให้ลูกค้าได้เดินดูสินค้าได้ตลอดแนว และพื้นที่ด้านหน้าสามารถ

วางแผนสินค้าต่างๆ ทำให้เข้าถึงกันระหว่างผู้ขายกับผู้บริโภคได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ต่างจากชุมชนฝั่งบางยี่โรซึ่งมีการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัย หน่วยงานราชการ สถานศึกษา ศาสนสถาน และพื้นที่เกษตร ซึ่งพื้นที่ชุมชนฝั่งบางยี่โรมีขนาดใหญ่ประมาณ 2 เท่าของชุมชนในย่านตลาด และไม่มีการใช้พื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรม ดังนั้นรูปแบบของสถาปัตยกรรมในพื้นที่จึงเป็นอาคารที่มีพื้นที่ใช้สอยภายในตัว และเนื่องจากกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่นี้จะมีการแบ่งแปลงที่ดินที่มีขนาดใหญ่โดยผู้อาศัยในอาคารนั้นๆจะเป็นเจ้าของที่ดินเอง ดังนั้นอาคารบ้านเรือนจึงเป็นบ้านเดี่ยวที่มีรั้วเป็นอาณาเขตและมีพื้นที่ว่างภายในบ้าน ซึ่งสืบเนื่องมาจากคนส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้เป็นชาวไทยที่มีอาชีพการเกษตรเป็นหลัก นิยมปลูกบ้านอยู่ในพื้นที่สวน ต่อมาเมื่อความเจริญเข้ามาจึงมีการกันขอบเขตเป็นแนวรั้วระหว่างบ้าน ตัวบ้านจะเป็นอาคารไม้ อาคารคอนกรีต และอาคารแบบผสมที่มีความสูง 1-2 ชั้น ซึ่งจะมีแตกต่างกันไปตามความพึงพอใจของเจ้าของบ้าน ไม่มีรูปแบบแน่นอนเหมือนกับบ้านเรือนแถวไม้ในชุมชนในย่านตลาด ซึ่งคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในเรือนแถวเหล่านั้นจะเป็นคนภายนอกมาเช่าบ้านอยู่ไม่ใช่เจ้าของบ้าน ดังนั้นรูปแบบบ้านก็จะเป็นแบบเดียวกันตามการสร้างของเจ้าของบ้าน ส่วนอาคารที่ไม่ใช่ที่พักอาศัยจะมีรูปแบบเป็นอาคารคอนกรีต เช่น อาคารสถานที่ราชการ และสถานศึกษา ส่วนรูปแบบอาคารทางศาสนาจะเป็นอาคารที่มีส่วนประกอบของช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หอระฆัง และเจดีย์ เป็นต้น

5.3 การวิเคราะห์เอกลักษณ์ ปัญหา และแนวโน้มในอนาคต

5.3.1 ปัญหาด้านกายภาพ

ปัญหาของชุมชนในตำบลหลังสวนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาด้านกายภาพ โดยสามารถแบ่งเป็น 2 พื้นที่ ดังนี้

1. บริเวณที่เป็นตลาดเทศบาล

ปัญหาด้านการใช้เส้นทางด้านหน้าตลาดเทศบาล บริเวณถนนสุข 4 เป็นที่จอดรถ ในขณะที่มาจับจ่ายซื้อของโดยไม่มีระเบียบ ทำให้เกิดการจราจรติดขัด

2. บริเวณย่านเก่าถนนหลังสวน

เรือนไม้เก่าทรุดโทรม ปัญหาในย่านนี้ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาด้านอาคาร เนื่องจากอาคารในย่านนี้เป็นอาคารไม้ที่มีอายุเก่าแก่ และมีความทรุดโทรมบ้างเป็นบางส่วน รวมทั้งบางอาคารไม่มีคนอยู่ปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า เกิดความเสื่อมโทรมทั้งด้านภูมิทัศน์ของเมือง และเป็นที่ยุงชุมของมัจฉาชีพ อันเป็นเหตุให้เกิดภัยต่างๆ เช่น ไฟไหม้จากการประมาท มีการรื้ออาคารเพื่อการปรับปรุงเป็นบ้านตึกแบบใหม่ และเพื่อป้องกันเพลิงไหม้ เช่น มีการรื้อตลาดสดเก่าริมถนนหลังสวนใกล้ธนาคารกรุงไทย เมื่อเดือน ตุลาคม ปี พ.ศ. 2546 เนื่องจากเป็นตลาดร้างเป็นที่ชุมชุมของสิ่งเสพติด ง่ายต่อการเกิดอัคคีภัยจึงต้องป้องกันด้วยการรื้อทิ้ง ดังนั้นปัญหาที่เกิดกับย่าน

บ้านเก่านี้ คือ สภาพความทรุดโทรมของอาคารและการขาดนโยบายในการดูแล รักษา ที่เหมาะสม ทำให้ทางแก้ปัญหาต่างๆ คือ การรื้อบ้านเก่าทิ้ง ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญเช่นกัน เนื่องจากเป็นการเสี่ยงต่อการถูกทำลายเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

ตึกแถวสมัยใหม่แทรกตัวในกลุ่มเรือนไม้โบราณ ส่วนใหญ่จะเป็นตึกแถวที่สร้างขึ้นทดแทนตึกเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากหาวัสดุเดิมยาก ราคาแพง ดูแลรักษายาก รวมทั้งค่านิยมที่เปลี่ยนไป ดังนั้นเราจึงเห็นตึกแถวสมัยใหม่เป็นปูน 2 ชั้น ปลุกติดต่อกับเขตตึกเก่าโบราณในบริเวณถนนหลังสวนไปจนถึงเขตฝั่งตะวันตกของตำบลหลังสวน เป็นการปลูกสร้างเพื่อการพาณิชย์กรรมเช่นกัน เพราะพื้นที่นี้เป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรมของเมือง โดยมีการขยายพื้นที่เข้าหาความเจริญฝั่งตะวันตก อันได้แก่ เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 เนื่องจากฝั่งตะวันออกติดปรากฏธรรมชาติคือแม่น้ำหลังสวน ยากแก่การขยายตัวของเมืองออกไป ดังนั้นอาคารตึกแถวสมัยใหม่จึงเหมือนตัวเปรียบเทียบกับความเจริญที่กำลังเข้ามาในพื้นที่มากขึ้นเรื่อยๆ

ภาพที่ 5.9 ตึกแถวสมัยใหม่ที่แทรกตัวอยู่ระหว่างเรือนแถวไม้โบราณ

แผนที่ 5.9 กลุ่มอาคารต่างๆในย่านพักอาศัยถนนเขาเงิน

- อาคารพักอาศัยเป็นตึกเดียว
- อาคารพักอาศัยเป็นบ้านเดี่ยว
- อาคารเรือนแถวไม้โบราณ

5.3.2 แนวโน้มในอนาคต

การคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตของชุมชนนั้น นอกจากจะพิจารณาถึงสภาพภายในชุมชนแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงพื้นที่ใกล้เคียงของชุมชนด้วย เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนได้ ดังนั้นในการศึกษาและคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตของชุมชน จึงแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ

แผน นโยบาย และโครงการในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง การคาดการณ์ประชากรในอนาคตเพื่อทำนายทิศทางขยายตัวของเมือง

5.3.2.1 เอกลักษณะแผน นโยบาย และโครงการในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

ผังเมืองรวมเมืองหลังสวน ฉบับที่ 338 (พ.ศ. 2540)

ผังเมืองรวมฉบับนี้กำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตตำบลหลังสวนเป็น 7 ประเภท คือ ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก ที่โล่งเพื่อการนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันราชการ

โดยที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย อยู่ในบริเวณย่านพักอาศัยบริเวณฝั่งบางยี่ไรตั้งแต่วัดโดนดไปจนถึงแม่น้ำหลังสวน

ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง อยู่ในบริเวณถนนหลังสวนไปทางด้านทิศเหนือจนบรรจบแม่น้ำหลังสวน และพื้นที่บริเวณฝั่งบางยี่ไรตั้งแต่เส้นทางรถไฟไปถึงวัดโดนด

พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก อยู่ในบริเวณพื้นที่ถนนหลังสวนครอบคลุมถนนลูกเสือ และพื้นที่ด้านหลังถนนเขาเงิน

ที่โล่งเพื่อการนันทนาการ อยู่ในพื้นที่บริเวณสวนเทิดพระเกียรติรัชกาลที่ 5 ติดกับอาคารสำนักงานเทศบาลตำบลหลังสวน

สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันราชการ ตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่ฝั่งบางยี่ไรตลอดแนว

นอกจากนั้นยังมีการกำหนดเป็นพื้นที่เกษตรกรรมหรือชนบท และพื้นที่ประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่รอบนอกชุมชน เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง

โครงการของภาครัฐ

เป็นโครงการของเทศบาลตำบลหลังสวนที่รับผิดชอบพื้นที่ โดยโครงการเหล่านี้เป็นโครงการในการพัฒนาพื้นที่ในเขตเทศบาลที่ขยายใหม่ทั้งสิ้น เช่น โครงการก่อสร้างถนนลาดยางแอสฟัลท์ติกคอนกรีตในบริเวณ ถนนเขาเงิน ซอย 4 ถนนเพชรเกษม ซอย 2 โครงการสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ถนนข้างโบสถ์วัดประสาธนิกร เป็นต้น แสดงถึงการขยายตัวของตัวเมือง

หลังสวนเป็นไปในทิศทางเข้าหาถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ซึ่งเป็นการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง หากแต่ไม่มีโครงการใดของทางภาครัฐที่จะพัฒนาและจัดการกับย่านเก่าในเมืองอันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่ยังคงเหลืออยู่

โครงการของภาคเอกชน

เป็นโครงการของเอกชนรายใหญ่ที่เป็นการดึงความเจริญออกนอกเขตตำบลหลังสวน โดยการสร้างหมู่บ้านจัดสรรอวยชัย 2 และอวยชัย 3 ที่มีตลาดการค้าภายใน ทำให้เกิดกลุ่มการค้าใหม่ 2 แห่ง คือ ตลาดอวยชัย 2 และตลาดอวยชัย 3 (ตลาดกลางการค้าผลไม้ ริมถนนเพชรเกษม) ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับตำบลหลังสวนทางทิศเหนือ โครงการนี้ดำเนินการโดยนายอวยชัย วรดิลก และคณะ

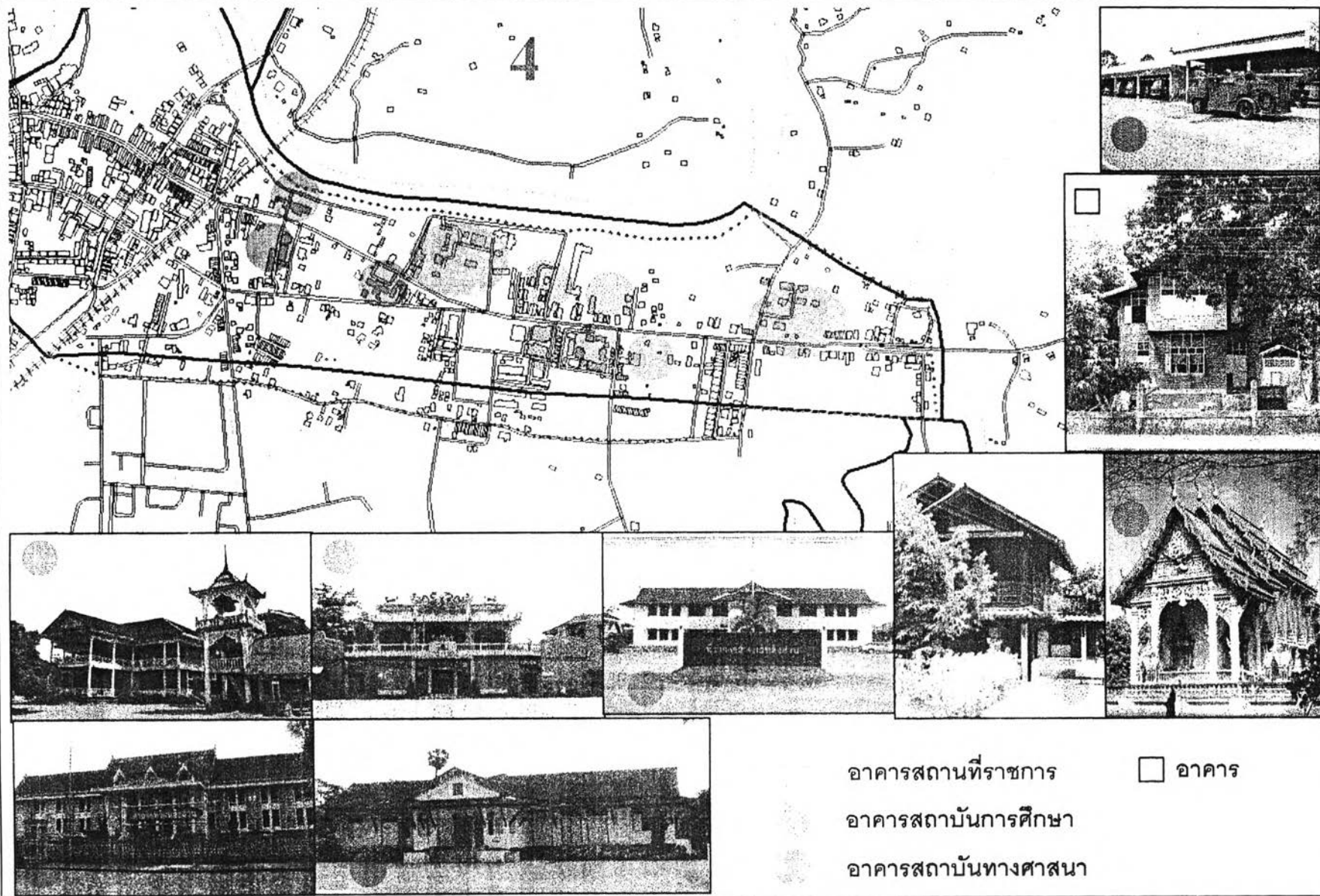
ตลาดอวยชัย 2 ตั้งอยู่บริเวณถนนหมู่บ้านอวยชัยซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างถนนหลังสวนกับถนนชูแซ 4 และตัดกับถนนตันโพธิ์ บริเวณจุดตัดนั้นจะเป็นสามแยกที่มีวงเวียนเล็กๆ ตั้งเป็นสัญลักษณ์ โดยตลาดอวยชัย 2 มีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540³ โดยสร้างขึ้นเพื่อเป็นจุดศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ ประกอบด้วยตลาดสด อาคารพาณิชย์เพื่อการอยู่อาศัยและการค้า และศูนย์สรรพสินค้าอวยชัย ซึ่งในบริเวณตลาดอวยชัย 2 แห่งนี้ถือเป็นชุมชนอีกชุมชนในพื้นที่ที่มีการขยายตัวขึ้นใหม่ บริเวณตลาดแห่งนี้จะเป็นที่ตั้งของร้านค้าต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นร้านค้าประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งร้านสะดวกซื้อต่างๆ นอกจากนั้นตลาดแห่งนี้ยังมีพื้นที่เปิดโล่งและมีตลาดนัดเป็นประจำทุกสัปดาห์ ตลาดอวยชัย 2 มีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางของการเป็นตลาดกลางในการขนส่งสินค้าภายในเมือง เนื่องจากมีพื้นที่ที่กว้างขวาง เส้นทางคมนาคมภายในและการเชื่อมต่อสู่ภายนอกเป็นไปอย่างสะดวก โดยมีเส้นทางเชื่อมต่อกับตลาดอวยชัย 3 ซึ่งอยู่ติดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ในเขตตำบลวังตะกอกซึ่งมีบทบาทในการเป็นตลาดกลางการค้าผลไม้ที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้

ภาพที่ 5.10 หมู่บ้านอวยชัย 2 อันประกอบด้วยส่วนตลาดและส่วนอาคารที่พักอาศัย

³ สัมภาษณ์, อวยชัย วรดิลก, 31 มกราคม 2547.

แผนที่ 5.10 กลุ่มอาคารต่างๆในย่านฝั่งบางยี่โร

ตลาดอวยชัย 3 เป็นตลาดกลางการค้าผลไม้และผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ โดยมีการเปิดเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีการปรับปรุงเป็นหลายส่วน โดยส่วนแรกเป็นอาคารพาณิชย์ จะเป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้นเป็นแถวติดกัน โดยมีการแบ่งพื้นที่เป็นคูหาประมาณ 30 คูหา แต่ละคูหากว้างประมาณ 4 เมตร ส่วนที่สองเป็นอาคารตึกคอนกรีต 4 และ 5 ชั้น เป็นส่วนที่กำลังสร้างขึ้นใหม่เพื่อเป็นที่พักของผู้มาติดต่อค้าขายและบุคคลทั่วไป เนื่องจากการซื้อขายผลไม้และพืชผลอื่น ๆ ในตลาดแห่งนี้จะเป็นทั้งผลผลิตของคนในพื้นที่และคนจากต่างจังหวัด ดังนั้นในการเดินทางมาซื้อขายสินค้าอาจใช้เวลาหลายวัน จึงมีการสร้างอาคารส่วนนี้ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกดังกล่าว ส่วนที่สาม เป็นอาคารชั้นเดียวเปิดโล่งซึ่งเป็นที่เก็บสินค้าที่มีการนำมาตั้งขาย

อาคารในพื้นที่ตลาดอวยชัย 3 แห่งนี้ มีการแบ่งเป็นตลาดการค้าเพื่อการส่งออกทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ตลาดแห่งนี้ในอดีตเมื่อครั้งแรกเริ่มก่อตั้งตลาดนั้นจะเป็นเพียงขายผลไม้ เช่นเดียวกับร้านค้าอื่นๆในพื้นที่ริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 นั่นคือตลอดเส้นทางจะเป็นเพียงมุ่งจาก เป็นตลาดริมถนนที่มีการนำผลผลิตมาตั้งขายเป็นแนวยาวทั้งในเขตพื้นที่ตำบลขันเงินและตำบลวังตะกอก เพราะยังไม่มีตลาดที่เป็นศูนย์กลาง โดยตลาดริมถนนรุ่นแรกจะตั้งอยู่บริเวณสี่แยกทางตัน (บริเวณจุดตัดระหว่างถนนเขาเงินกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 เนื่องจากในอดีตทางหลวงแห่งนี้สร้างจากตัวเมืองชุมพรมาสิ้นสุดเพียงสี่แยกดังกล่าว สี่แยกนี้จึงมีชื่อเรียกเป็นที่รู้จักกันว่าสี่แยกทางตัน) ต่อมาเกิดปัญหาการติดเนื่องจากเป็นตลาดริมถนนไม่มีที่จอดรถที่ใช้ขนส่งและรับซื้อสินค้า ดังนั้นจึงมีการลงทุนสร้างเป็นตลาดกลางรับส่งสินค้าทางการเกษตรที่มีมาตรฐานมากขึ้น โดยใช้ทุนประมาณ 100 ล้านบาท⁴ มีการเปิดเป็นตลาดอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2541 โดยเริ่มต้นจากการเป็นศูนย์กลางภายในพื้นที่ สินค้าส่วนใหญ่จะได้มาจากเกษตรกรในอำเภอหลังสวน ต่อมา มีการขยายตลาดรับสินค้าจากจังหวัดอื่นๆในภาคใต้ เช่น จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เป็นต้น เนื่องจากตลาดอวยชัย 3 ตั้งอยู่ระหว่างกลางในการเดินทางจากภาคใต้เข้าสู่กรุงเทพมหานคร จึงเป็นจุดแวะพักตรงกลางตามเส้นทางระหว่างอำเภอสุโขทัย-กรุงเทพฯ-กรุงเทพมหานคร เหมาะสำหรับเกษตรกรที่มาจากภาคใต้มาขายสินค้าและผู้รับซื้อจากกรุงเทพเดินทางมารับสินค้า ซึ่งสามารถใช้เวลาเดินทางประมาณ 7 ชั่วโมง สินค้าเกษตรที่ขายภายในตลาดนั้นจะเป็นการขายส่ง ผู้ซื้อต้องซื้อแบบเหมา หรือซื้ออย่างต่ำเป็นเซ่ง (เกษตรกรมักจะนำผลไม้ต่างๆใส่เซ่งแล้วซึ่งน้ำหนักไว้ก่อน โดย 1 เซ่งหนักประมาณ 30 กิโลกรัม) ส่วนผู้ที่ต้องการซื้อผลไม้สดจากสวนโดยตรงแบบขายปลีก จะสามารถซื้อได้จากตลาดผลไม้ริมทางหลวงซึ่งตั้งอยู่

⁴ สัมภาษณ์, อวยชัย วรดิถ, 31 มกราคม 2547.

ฝั่งตรงข้ามกับตลาดอวยชัย 3 จะเป็นเพิงไม้ยาวเป็นแนวนอน จะขายทั้งผักผลไม้สด ผลผลิตแปรรูป และต้นไม้

เนื่องจากการเป็นศูนย์กลางในการค้าผลผลิตทางการเกษตรที่ได้รับความนิยมที่สุดแห่งหนึ่งของภาคใต้ ดังนั้นเจ้าของโครงการนี้จึงมีนโยบายในการพัฒนาตลาดอวยชัย 3 ให้มีระบบสาธารณูปโภคและการอำนวยความสะดวกที่พร้อมยิ่งขึ้นโดยมีที่พักรถในการเดินทางอยู่ภายใน เพื่อความสะดวกในการติดต่อ รวมทั้งมีโครงการในอนาคตที่จะจัดสร้างห้องเย็นขนาดใหญ่เพื่อเก็บผลผลิตให้คงความสดไว้ได้นาน ซึ่งหากโครงการนี้สำเร็จลุล่วงจะทำให้มีผู้ใช้บริการในตลาดมากขึ้น และจะพัฒนาเป็นศูนย์กลางหลักของภาคใต้ได้ในอนาคต ซึ่งมีผลให้เกิดการลงทุน และการขยายตัวของเมืองเพื่อรองรับการพัฒนาในพื้นที่มากขึ้น

ภาพที่ 5.11 ตลาดอวยชัย 3

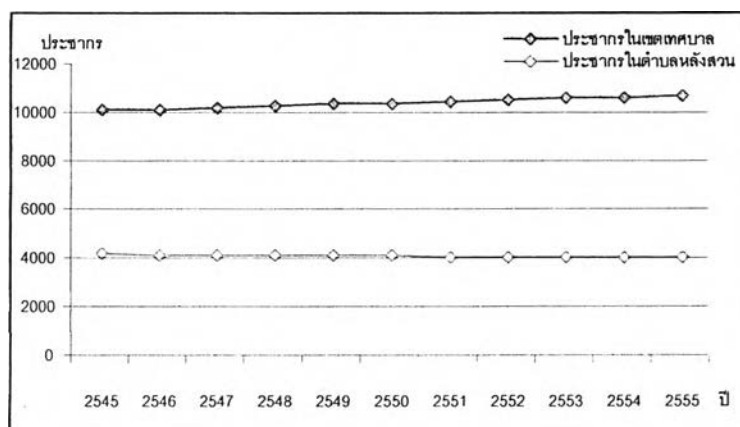
5.3.3 การคาดการณ์ประชากรในอนาคต

เป็นการคาดการณ์ประชากรในอนาคตของตำบลหลังสวน เพื่อให้ทราบถึงแนวโน้มการเพิ่มลดของประชากรที่มีผลต่อการพัฒนาของเมือง โดยการคาดการณ์ประชากรจะใช้อัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยต่อปี ซึ่งคำนวณจากจำนวนประชากรในปี พ.ศ. 2528 - 2545 และใช้จำนวนประชากรในปี พ.ศ. 2545 เป็นเกณฑ์ในการคาดการณ์ ซึ่งจะได้จำนวนประชากรในอีก 10 ข้างหน้า ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 ประชากรในขนาดของเทศบาลและตำบลหลังสวน

ปี	ประชากรในเขตเทศบาล	ประชากรในตำบลหลังสวน
2545	10140	4220
2546	10200	4203
2547	10260	4185
2548	10320	4168
2549	10381	4151
2550	10442	4134
2551	10503	4117
2552	10565	4100
2553	10627	4084
2554	10689	4067
2555	10752	4050

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร

แผนภูมิที่ 5.1 การคาดการณ์ประชากรในตำบลหลังสวน ปี 2545 –2555

จากแนวโน้มของประชากรจะเห็นว่า ประชากรในขนาดของตำบลหลังสวนจะลดลง ซึ่งเป็นผลมาจากพื้นที่ภายในตำบลหลังสวนค่อนข้างแออัด และมีแนวโน้มการขยายตัวของเมืองออกสู่ภายนอก เป็นผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานรอบนอกมากขึ้น คนในพื้นที่ที่มีฐานะดีขึ้นต้องการที่อยู่ที่ไม่แออัดก็จะย้ายออกนอกพื้นที่เป็นผลให้ประชากรลดลงนั่นเอง

5.3.4 ทิศทางการขยายตัวของเมือง

ทิศทางการขยายตัวของเมืองหลังสวนในส่วนของเทศบาลตำบลหลังสวนนั้น มีทิศทางการขยายตัวไปในแนวตะวันตกของพื้นที่เนื่องจากเป็นที่ราบที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย และเนื่องจากทางทิศเหนือและทิศตะวันออกมีปราการแม่น้ำกั้นการขยายตัวของเมือง ทำให้เมืองเติบโตไปทางตะวันตกและเหนือเข้าหาเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 โดยการขยายตัวของเมืองแยกเป็น 2 ทาง คือ

1. ขยายตามเส้นทางถนนเขาเงินสู่ถนนหลักแล้วเกาะกลุ่มตามแนวถนน
2. ขยายตามการชักจูงของตลาด ที่เป็นไปในทิศทางของตลาดอวยชัยเพื่อเชื่อมต่อไปสู่ตลาดการค้าอวยชัย 3

โดยในการขยายตัวเช่นนี้ก่อให้เกิดรูปแบบอาคารในสมัยสมัยในทิศทางของการขยายตัวเป็นเหตุให้เกิดความต้องการในการใช้พื้นที่ตรงกลางเมืองเพื่อรองรับการขยายตัวมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 5.12 บริเวณทิศทางเมืองที่ขยายสู่ตลาดอวยชัย 2